

AKADEMIN FÖR UTBILDNING OCH EKONOMI
Avdelningen för kultur-, religions- och utbildningsvetenskap

Barn som har Downs syndrom och deras skolgång

Föräldrarnas möjlighet att välja skolform och hur ser de på
sina barns skolgång

Malin Lindström & Anette Svensson

2011

Examensarbete, grundnivå, 15 hp
Pedagogik
Lärarprogrammet Inriktning naturvetenskap – teknik - matematik mot förskola

Handledare: Daniel Pettersson
Examinator: Peter Gill

Lindström, M., & Svensson, A. (2011). *Barn som har Downs syndrom och deras skolgång Föräldrarnas möjlighet att välja skolform och hur ser de på sina barns skolgång*. Examensarbete i pedagogik. Lärarprogrammet. Akademin för utbildning och ekonomi. Högskolan i Gävle

Abstract

Cooperation with parents is an important factor to make the children's preschool and schooling as good as possible. The purpose of our thesis is to gain an insight into how parents of children with Down syndrome see at their children's schooling. Our questions are:

- What possibilities for choice of school for their children perceive the parents who responded to the questionnaire that they have?
- How do these parents regard their child's school allocation?
- If any of the parents had a say in the placing of their child what was the deciding factor for their choice?
- Has the children's year of birth impact on how parents have responded?

In order to get an answer to our questions, we chose to use a questionnaire. The questionnaire was sent out to thirty-two families and of these, there were five who answered.

Among the five answers we received were three children who were integrated pupils in primary school and two who were enrolled in the training school. The parents who had their children in the training school gave answers that indicated a total dissatisfaction with their children's schooling, while those who have children in elementary school gave a positive response. The children's year of birth had impact at the parents' opportunity of the selection of school form.

Keyword: Down's syndrome, parents, school

Lindström, M., & Svensson, A. (2011). *Barn som har Downs syndrom och deras skolgång Föräldrarnas möjlighet att välja skolform och hur ser de på sina barns skolgång*. Examensarbete i pedagogik. Lärarprogrammet. Akademin för utbildning och ekonomi. Högskolan i Gävle

Sammanfattning

Samarbetet med föräldrar är en viktig faktor för att barnens förskoletid och skolgång ska bli så bra som möjligt. Utifrån detta är syftet med vårt examensarbete att få en inblick i hur föräldrar till barn som har Downs syndrom ser på sina barns skolgång. Vår frågeställning lyder:

- Vilken möjlighet att välja skolform för sina barn upplever de föräldrar som svarat på enkäten att de har?
- Hur ser de föräldrar som svarat på enkäten på sina barns skolplacering?
- Om de föräldrar som svarat på enkäten hade möjlighet att välja, vad avgjorde deras val?
- Har barnens födelseår någon påverkan för hur föräldrarna har svarat?

För att få svar på våra frågor valde vi att använda oss av en enkät. Enkäten lämnades ut till 32 stycken familjer och av dessa var det fem föräldrar som svarade.

Bland de fem svar vi fick var det tre barn som var integrerade elever i grundskolan och två som gått inom träningsskolan. De föräldrar som haft sina barn inom träningsskolan gav svar som visade på ett totalt missnöje med barnens skolgång, medan de som hade barn inom grundskolan gav positiva svar. Barnens födelseår hade påverkan på föräldrarnas möjlighet att välja skolform.

Nyckelord: Downs syndrom, föräldrar, skola

Förord

Vem hade kunnat tro för cirka fem och ett halvt år sedan att vi skulle sitta här i dag och skriva vårt examensarbete på lärarutbildningen? Inte någon av oss två i alla fall! På varsitt håll tog vi beslutet om att vi skulle utbilda oss till förskollärare och eftersom vi båda gick ut gymnasiet i början av 90-talet var ingen av oss behörig till utbildningen. Det innebar att vi fick börja med att läsa in vissa betyg och det gjorde vi i huvudsak vid CFL i Söderhamn. Efter två terminer var vi redo att gå vidare till högskolan och lärarutbildningen. Vi hade båda bestämt oss för att läsa på distans eftersom vi då hade små barn och inte ville åka till Gävle så ofta.

Tiden på högskolan har varit intensiv men väldigt givande, och nu är vi snart utbildade förskollärare. För att nå detta mål har vi haft många hjälpande personer omkring oss som stöttat när det har behövts. Vi tänker i första hand på familjer, vänner, lärare som vi haft under hela vår utbildning, handledare Daniel Pettersson, våra kontakter inom Svenska Downföreningen, föräldrar som svarat på enkäten, studiekamrater och Paul Dullaghan för hans hjälp med vårt abstract, men vi vill tacka **alla** som på något vis har varit delaktiga i att vi har lyckats nå vårt mål.

Malin vill rikta ett extra tack till dataläraren Margareta Nilsson. Tack vare de kunskaper Malin fick under kursen *Datakunskap* på CFL i Söderhamn hösten 2007 har det aldrig varit några problem för henne under de här åren på Högskolan att arbeta med Officeprogrammen. Utan dessa kunskaper hade troligtvis rapportskrivandets formalia blivit en plåga, nu har det bara varit roligt.

Malin och Anette

Innehållsförteckning

1. Inledning.....	1
2. Textens disposition.....	3
3. Bakgrund	4
Teorier och begrepp	4
Utvecklingsstörning	4
Barn med behov av stöd – Barn i behov av stöd.....	5
Olika skolformer	6
Inkludering/inklusion/integrering.....	7
Integrerad elev.....	7
Downs syndrom.....	7
Några nedslag i den svenska skolans historia	9
Skollagen.....	11
Salamancadeklarationen - EN SKOLA FÖR ALLA	12
Svenska Downföreningens enkät	13
Forskning om inkludering	14
4. Problemformulering	16
Syfte	16
Frågeställning	16
5. Metod	17
Datainsamling från föräldrar	17
Varför enkät?.....	17
Utlämning och insamling av enkät.....	18
Bearbetning av enkätsvar	18
Sökning av relevant fakta.....	19
Databaser och internet.....	19
Övrig litteratur.....	19
Skrivprocessen	20
Etiska överväganden	21
6. Resultat.....	22
Sammanställning av frågorna 1-3	22
Barnens födelseår	22
Skolform.....	22
Föräldrarnas möjlighet att välja skolform	22
Sammanfattningar av föräldrarnas svar på enkäten	23
Svar från föräldrar vars barn går i grundskola	23
Svar från föräldrar vars barn går i särskola	25

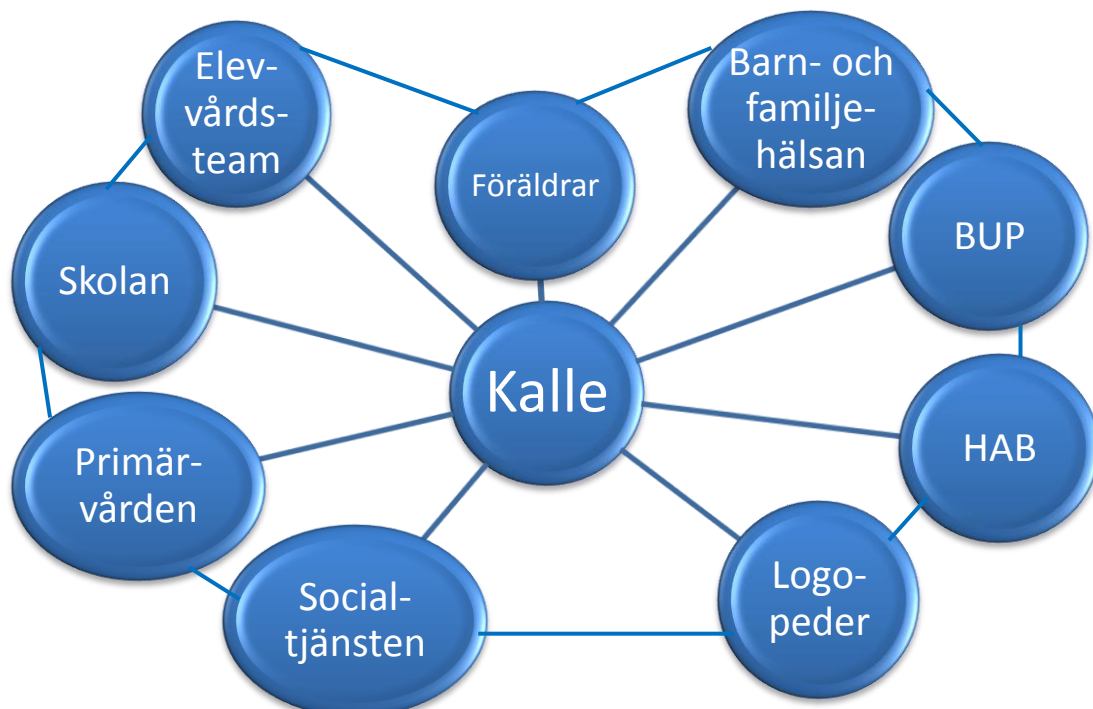
Kortfattad sammanställning av föräldrarnas svar.....	26
Tre föräldrar som har barn i grundskola.....	26
Två föräldrar som har/har haft barn i särskola	27
7. Analys.....	28
Föräldrarnas möjlighet till val av skolform.....	28
Föräldrarnas syn på barnens skolplacering	28
Faktorer som avgjorde föräldrarnas val av skolform	30
Barnens födelseår	30
8. Diskussion	31
Metoddiskussion.....	31
Resultatdiskussion.....	32
Hur vi skulle vilja gå vidare	33
Referenser.....	I
Hemsidor	IV
Bilagor.....	V
Bilaga 1: Halls kriterier	V
Bilaga 2: Första brevet till föräldrar	VI
Bilaga 3: Informationsbrev och enkät	VII
Bilaga 4: Påminnelsebrev till föräldrar	XIII
Bilaga 5: Ändrat informationsbrev.....	XIV

1. Inledning

Foto: Malin Lindström

Vad har en spindel att göra med ett examensarbete i pedagogik? De flesta personer skulle troligen svara absolut ingenting, men det finns de som tycker helt annorlunda. En av dessa personer träffade vi vid ett fältstudiebesök i en tidigare kurs¹. Personen vi träffade var specialpedagog och hon jämförde arbetet runt barn i behov av särskilt stöd med en spindel. Barnet var spindelns kropp och alla berörda instanser var varsitt ben. Ett hinder i detta arbete är *Offentlighets- och sekretesslagen* (SFS 2009:400, kapitel 23), vilken gör att de olika instanserna inte kan samarbeta fullt ut runt barnen. För att återgå till liknelsen med spindelns innebär detta att de olika benen arbetar var för sig mot egna mål. Hur ska då spindelns kropp kunna ta sig framåt? Genom att barnens föräldrar ger sitt tillstånd kan hindret för samarbete undanröjas och i stället bildar de olika instanserna ett stabilt nät runt barnen och alla arbetar mot samma mål. Specialpedagogen visualiserade detta samarbete genom att rita en bild på ett papper. Utifrån denna bild har vi gjort en avbild med hjälp av en dator och så här ser den ut:

Figur 1: Spindel

¹ Pedagogik med inriktning specialpedagogik som specialisering inom lärarprogrammet A 30 hp

Utifrån jämförelsen med spindeln är det lätt att förstå att föräldrarna är en enormt viktig del i skapandet av ett bra nätverk för barnen, men är det alltid som föräldrarna förstår detta? Enligt Juul & Jensen (2003) är det vanligt att föräldrar känner att de blir styrda av sitt/sina barns pedagoger och att pedagogerna inte tar dem på allvar. Det är enligt Juul & Jensen framförallt bland socialt svaga familjer som detta förekommer.

Detta examensarbete kommer att handla om de åsikter som föräldrar till barn som har Downs syndrom har om sina barns skolgång. Dessa föräldrar ska inför sina barns skolstart göra valet mellan grundskola och särskola. Ett val som inte kan vara enkelt att göra eftersom det får en stor påverkan på barnens liv. Dessutom finns det en internationell deklARATION² som trycker på att det ska vara EN SKOLA FÖR ALLA. Men vad innebär en skola för alla? Ska det vara EN skola för alla, en skola för ALLA eller EN skola för ALLA? Som vi har tolkat det vi läst är målet att alla barn ska rymmas inom samma skola och att skolan ska anpassas efter barnen.

Runt om i samhället hör man diskussionen om barn som har en utvecklingsstörning verkligen ska gå i grundskolan. Har de det inte bättre i särskolan? Tänk dessutom på de andra barnen som går i grundskolan som inte får den tid de behöver för att de barn som har en utvecklingsstörning kommer och tar upp lärarens tid. Motparten i den här diskussionen ser istället fördelar med att barn som har en utvecklingsstörning går i grundskolan. De anser att barnen får en enorm stimulans och att de andra barnen i sin tur får se att vi människor är olika, men lika betydelsefulla. Vi vill poängtera att vi i detta examensarbete inte har valt någon av dessa sidor utan är intresserad att höra hur föräldrar till barn som har Downs syndrom ser på barnens skolgång. Vår förhoppning är att vi i framtiden ska få vara en del av många fina ”spindelnät” där vi tillsammans med föräldrar och eventuellt andra inblandade instanser kan verka för barnens bästa.

---

² Salamancadeklarationen

2. Textens disposition

I uppbyggnaden av textens disposition har vi tagit hjälp av Backman (1998) och tidigare examensarbeten som vi läst via DIVA (i.d.). Utifrån detta har vi sedan skapat en struktur som vi anser passar vår text. Detta har inneburit att vi har delat upp texten i åtta olika kapitel, plus referenser och bilagor. *Kapitel 1* är en inledning där vi vill fånga in läsaren. *Kapitel 2* handlar om hur vi har byggt upp texten. *Kapitel 3* är en bakgrund till ämnet där vi har valt att inleda med en genomgång av teorier och begrepp. Därefter presenteras fakta om Downs syndrom och några nedslag i den svenska skolans historia. Vi ger en inblick i vad skollagen har att säga om föräldrars rätt att välja skolform för sina barn, ger en sammanfattning av Salamancadeklarationen och en kort inblick i Svenska Downföreningens enkätundersökning. Avslutningsvis redovisas ett axplock av aktuell forskning. I *kapitel 4* presenterar vi vårt syfte och vår frågeställning. *Kapitel 5* handlar om hur vi har samlat in data från föräldrar och hur vi har gjort våra sökningar. I det kapitlet ingår även hur vi arbetat med skrivandet och vilka etiska överväganden vi gjort under arbetets gång. *Kapitel 6* är en redovisning för de svar vi har fått på våra enkäter. Dessa svar analyserar vi i *kapitel 7*. Avslutningsvis diskuterar vi hela arbetet i *kapitel 8*. Som bilagor har vi lagt de brev och den enkät som vi har skickat till föräldrarna och en lista över Halls kriterier som tas upp i avsnittet om Downs syndrom i *kapitel 3*.

3. Bakgrund

I bakgrunden kommer vi inledningsvis att redogöra för teorier och begrepp som förekommer i texten. Därefter har vi valt att presentera fakta om vad Downs syndrom är eftersom vi anser att det är en viktig grund för att kunna förstå föräldrarnas situation. Efter det går vi vidare med några nedslag i den svenska skolans historia för att se hur den har formats till det den är i dag. Därefter följer en sammanfattning om Salamancadeklarationen utifrån Svenska Unescorådets text (2006) och en inblick i skollagen och vad den säger om föräldrars rätt till att välja skolform för sina barn. Vi kommer även att sammanfatta en enkätundersökning som Svenska Downföreningen gör varje år och titta på en del aktuell forskning.

Teorier och begrepp

Utvecklingsstörning

Enligt Föreningen för barn, unga och vuxna med utvecklingsstörning [FUB] (i.d. c) finns det ungefär 38 000 personer i Sverige som har en utvecklingsstörning. FUB tar upp de alternativa begreppen intellektuella eller kognitiva funktionshinder (FUB, i.d. c.) och *Lexikon 2000* (1999) nämner begåvningshandikapp och hämmad intellektuell utveckling. En utvecklingsstörning kan visa sig genom att fysiska funktioner och motoriken inte utvecklas som de ska. Det finns olika grader av utvecklingsstörning (lindriga, måttliga och grava) och de utgår från barnens intelligenskvot (a.a.). Vid en utvecklingsstörning är det vanligt att det även förekommer andra typer av funktionshinder som till exempel epilepsi och syn- och hörselskador (a.a.). Iréne Johansson (grundaren av Karlstadmodellen³) anser att ordet utvecklingsstörning betyder att något stör barnets utveckling så mycket att risk för handikapp föreligger när barnet blir vuxet (Annerén m.fl.,1996).

Enligt Wallin och Holmbom (2010) har en person som har en utvecklingsstörning problem med att komma ihåg saker och att tänka abstrakt. Personer med en utvecklingsstörning behöver längre tid för att lära och förstå. Wallin och Holmbom påpekar att behoven av trygghet och kärlek är lika som för andra människor, även om uttryckssättet kan vara annorlunda. Utvecklingen hos ett barn som har en utvecklingsstörning följer andra barns utveckling inom flera områden. Skillnaden är att vid en utvecklingsstörning tar allt mycket längre tid och utvecklingen når inte lika långt (a.a.).

En person som har en utvecklingsstörning har en lägre intelligens än vad som anses normalt, men även andra områden påverkas (Wallin & Holmbom, 2010). Enligt Wallin och Holmbom är det minst två av nedanstående tre olika områden som är påverkade.

- Teoretiska färdigheter, det vill säga förmåga att läsa, skriva, räkna och annat som man tränar i skolan.
- Sociala färdigheter, till exempel förmågan att umgås med andra.
- Praktiska färdigheter, aktiviteter i det dagliga livet och förmåga att klara av vardagsbestyr som till exempel att äta, tvätta sig, klä sig och städa.

(Wallin & Holmbom, 2010)

---

³ Karlstadmodellen är en språkträningsmodell. För mer information se: www.karlstadmodellen.se/karlstadmodellen

En utvecklingsstörning kan uppkomma på grund av flera olika orsaker. De vanligaste är kromosomavvikelse, genmutationer och hjärnskador (*Lexikon 2000*, 1999). Downs syndrom är en av de vanligaste kromosomavvikelserna. Vissa genmutationer orsakar förändringar i ämnesomsättningen vilket leder till en utvecklingsstörning om inte rätt kost och medicin sätts in (a.a.). Som tur är testas alla nyfödda barn i Sverige för ett visst antal av dessa sjukdomar och det leder till att de från början får den kost de behöver för att utvecklas normalt. Hjärnskadorna kan uppstå på grund av virusinfektioner innan barnet föds och av alkoholmissbruk hos mamman. Andra orsaker till hjärnskador är förlossningsskador (*Lexikon 2000*, 1999), men även undernäring, svält och utebliven nödvändig medicinsk vård (Wallin & Holmbom, 2010). Gemensamt för både kromosomavvikelse och genmutationer är att de oftast kan upptäckas med hjälp av fosterdiagnostik (*Lexikon 2000*, 1999).

FUB har på sin hemsida en förklaring till hur en utvecklingsstörning påverkar personen som har störningen. Förklaringen lyder:

Utvecklingsstörningen är olika hos olika personer, men alla behöver personligt stöd och hjälpmedel. Vad man klarar av beror också på vilket stöd och vilken träning man får. Man behöver längre tid än andra för att förstå, lära sig nya saker och uttrycka sina tankar och känslor.

(FUB, i.d. c)

Svenska Downföreningen föredrar begrepp som ”inlärningssvårigheter” eller ”långsam inläring” då de anser att begreppet ”utvecklingsstörning” inte har någon tydlig definition (Svenska Downföreningen, i.d. a).

Barn med behov av stöd – Barn i behov av stöd

Två begrepp som vi har problematiserat tidigare under vår utbildning är ”barn med behov av stöd” och ”barn i behov av stöd”. Vad är då skillnaden? Det är två små ord som skiljer, men den innebörd respektive ord ger skiljer sig i högsta grad från varandra. De olika begreppen visar på olika sätt att se på problem. Finns problemen hos barnet eller i omgivningen? I en proposition från regeringen i slutet av 90-talet lämnades förslag på olika ändringar av den aktuella skollagen och en av ändringarna var att byta begreppet ”barn med behov av stöd” till barn i behov av stöd” (Proposition 1998/99:105). Sedan dess är det därför begreppet ”barn i behov” som ska användas, vilket innebär att det är omgivningen som gör att barnet behöver stöd. Brodin & Lindstrand (2007) anser också att dessa två begrepp, med behov – i behov, är helt olika varandra. De menar att alla barn har samma grundläggande behov, men barn kan vara i behov av särskilt stöd och de barn som är i behov av det ska kunna få det utan att fått en diagnos ställd (a.a.).

Olika skolformer

När det gäller den svenska skolans uppbyggnad finns några begrepp som vi vill förtydliga. Till att börja med styrs verksamheten i skolan av en rad olika dokument. Skolverket har listat dem enligt följande:

- Läroplanen. Innehåller skolans värdegrund och uppdrag, övergripande mål och riktlinjer för utbildningen samt kursplaner som kompletteras med kunskapskrav. Grundskolan, grundsärskolan, sameskolan och specialskolan har varsin läroplan. Läroplanerna är i huvudak [!] likalydande men bland annat kunskapsmålen skiljer sig åt.
- Timplanen. Här anges elevernas garanterade undervisningstid. Grundskolan, grundsärskolan, sameskolan och specialskolan har varsin timplan.
- Skollagen, skolförordningen, Skolverkets föreskrifter och allmänna råd samt en rad andra författningar.

(Skolverket, 2011-06)

I Sverige har vi något som kallas skolplikt. Enligt skollagen (SFS 2010:800) ska alla barn som är bosatta i Sverige gå i skolan (kapitel 7, 2§) och att man kan gå i fyra olika skolformer, grundskolan, grundsärskolan, specialskolan och sameskolan (kapitel 7, 4§-7§). Skolplikten börjar oftast hösten det år barnen fyller sju år (kapitel 7, 10§) och slutar oftast nio år senare (kapitel 7, 12§). Elever som går i specialskolan avslutar sin skolplikt efter 10 år (kapitel 7, 12§). Skolplikten ska i första hand göras inom grundskolan (kapitel 7, 4§) men om detta inte fungerar finns grundsärskolan för de barn som har en utvecklingsstörning (kapitel 7, 5§) och specialskolan för barn som är dövblinda, synskadade plus annan funktionsnedsättning, döva, hörselskadade eller har en grav språkstörning (kapitel 7, 6§). Sameskolan riktar sig i första hand till samiska barn (kapitel 7, 7§).

I skollagen har sarskolan ett eget kapitel där det regleras hur sarskolan ska vara utformad (SFS 2010:800, kapitel 11). Enligt 2§ i kapitel 11 ska grundsarskolan anpassas till varje elev och vara en motsvarighet till grundskolan. Inom grundsarskolan läser eleverna ämnen, ämnesområden eller en blandning av de båda alternativen (kapitel 11, 5§). De ämnen som eleverna läser är de samma som elever inom grundskolan läser. Ämnesområdena är estetisk verksamhet, kommunikation, motorik, vardagsaktiviteter och verklighetsuppfattning (kapitel 11, 6§). Elever som inte kan ta till vara på någon del av ämneskunskaperna får gå i träningskolan som är en inriktning av grundsarskolan (kapitel 11, 3§) och läser då utifrån de fem ämnesområdena.

Antalet barn inom hela grundsarskolan har minskat de senaste åren enligt statistik från Skolverket (2011-03). Läsåret 01/02 var det totala antalet barn drygt 14 000. Läsåren som följde blev det en liten ökning av barnantalet, men läsåret 10/11 var det nere på 12 000 barn inom grundsarskolan. Inom enbart träningskolan däremot har elevantalet legat runt 4 000 barn hela 2000-talet.

Inkludering/inklusion/integrering

För att förklara dessa begrepp har vi valt att använda oss av Nilholm (2006) då vi anser att hans beskrivning överensstämmer med hur vi tolkat begreppen. Nilholm påpekar att det bland forskare finns olika tolkningar av begreppen inkludering och integrering. Enligt Svenska akademins ordlista på nätet (Svenska akademien, i.d.) betyder inkludera det samma som inberäkna, inbegripa och medräkna. Integrera i sin tur betyder förena, sammanföra och samordna. En enkel förklaring till begreppet inkludering när det används inom skolan är enligt Nilholm (2006) att barn i behov av särskilt stöd ”ska vara delaktiga i skolans vanliga miljöer (Nilholm, 2006, s. 6).” I en jämförelse mellan begreppen anser Nilholm att vid inkludering är det helheten som ska rätta sig efter hur delarna är. Vid integrering däremot är det delarna som ska vara en del av en helhet som inte tar hänsyn till hur delarna är. När Nilholm (a.a.) sedan kopplar detta till skolan är det skolan som är helheten och barnen delarna.

Nilholm (2006) problematiserar den svenska översättningen av Salamancadeklarationen där det engelska ordet ”inclusion” på svenska har blivit ”integration”. I andra sammanhang har ordet ”inclusion” även fått den svenska stavningen inklusion. Nilholm själv ser anser att begreppet inkludering är mer passande än inklusion. Orsaken till detta är enligt Nilholm att inkludering tyder på att något sker, en process, medan inklusion mera uppfattas som ett tillstånd (a.a.).

Integrerad elev

Den nuvarande skollagens kapitel 7, 9§ tar upp rättigheten till att vara inskriven i grundskolan och få sin utbildning i grundsärskolan, eller tvärtom (SFS 2010:800). Detta kallas enligt skollagen för en integrerad elev. För att detta ska vara möjligt krävs att berörda huvudmän är eniga om beslutet och att de får ett medgivande från vårdnadshavare.

Enligt Skolverket (2002, s.7) är integrering av särskoleelever i grundskoleklasser mest förekommande i gles- och landsbygdskommuner, men förekommer även i städer. Det som skiljer mellan stad och landsbygd är tanken bakom integreringen. På landsbygden är det oftast det praktiska som är avgörande, men i städerna det de ideologiska åsikterna om att ”olikheter ska blandas i samma klass (Skolverket, 2002, s. 7).” Enligt Skolverket är de fyra vanligaste förekommande argumenten för integrering att

Integrering kan vara ett sätt att få vårdnadshavare att acceptera särskola. Integrering kan framstå som den enda organisatoriska lösningen för en skola med få särskoleelever. Integrering kan ge särskoleelever positiv draghjälp från grundskoleelever. Särskoleelever i glesbygd slipper långa resor när de integreras i en grundskola nära hemmet.

(Skolverket, 2002, s. 7)

Downs syndrom

Den vanligaste orsaken till utvecklingsstörning är enligt FUB (i.d. c) Downs syndrom. Av de barn som föds i Sverige under ett år är det ungefär 130 stycken som har Downs syndrom, vilket i sin tur betyder 1 barn av 800 (FUB, i.d. a).

Enligt Annerén (Annerén m.fl.,1996) finns personer med Downs syndrom avbildade på bland annat gamla kyrktavlor från 1400-talet och det förekommer både barn och vuxna på bilderna. År 1838 beskrevs syndromet för första gången av Jean Esquirol. Efter det skulle det dröja fram till 1846 innan nästa beskrivning kom, då av Edouard Seguin. Gemensamt för dessa två personer var att de inte namngav syndromet. Tjugo år senare var det en läkare vid namn John

Langdon Down som skrev en artikel om det typiska utseendet som Downs syndrom ger. Denne Down var väldigt inspirerad av Darwins utvecklingsteori och ansåg att syndromet var en ”återgång till en lägre stående mongolisk ras” (Annerén m.fl. 1996, s. 16), därav benämningen mongolism. År 1956 upptäckte några forskare i Lund att människans celler består av 46 kromosomer och en fransk läkare vid namn Jerome Lejeune visade 1959 att Downs syndrom orsakas av en extra kromosom 21. I början av 1960-talet gick några framstående genetiker samman och uppmanade att syndromet skulle heta Downs syndrom och inte mongolism.

En mänsklig könscell bildas genom att en cell med 46 kromosomer delas i två lika stora delar med 23 kromosomer i varje. Ibland kan det bli fel och den delade könscellen får 22 eller 24 kromosomer. När det sedan sker en befruktning där ena köncellen har fel antal kromosomer blir det sammanlagt 45 eller 47 kromosomer, istället för 46 som det ska vara. Vid de flesta tillfällen när det blivit en kromosomavvikelse hos fostret slutar graviditeten med ett spontant missfall. Enligt Annerén (Annerén m.fl.,1996) förekommer kromosomavvikelse så ofta som vid var tionde graviditet och av de graviditeter där fostret har Downs syndrom slutar cirka 80 % i ett spontant missfall.

Av alla barn som föds med Downs syndrom har 90 % av dem fått den extra kromosomen från mamman, 5 % från pappan och i 5 % har det blivit fel när cellerna delat sig första gången efter befruktningen. Skillnaden mellan mamman och pappan förklaras med att en spermie som har för många kromosomer inte har en chans att hinna först av alla spermierna till det väntande ägget, medan ägget däremot är ensamt (Annerén m.fl.,1996).

Downs syndrom finns i fyra olika former och vi beskriver dessa former utifrån Annerén (Annerén m.fl.,1996). Den vanligaste formen heter *trisomi 21* (94 % har den) och den innebär att det i alla celler finns en 21 kromosom för mycket, det vill säga tre istället för två. Denna extra kromosom bildar inte par med någon annan kromosom utan är ensam. Hög ålder hos mamman, 35 år och uppåt, innebär en högre risk för att hon ska föda ett barn med den här formen av Downs syndrom. *Translokationstrisomi 21* (4 %) är den näst vanliga formen och då sitter den extra 21 kromosomen fast på en annan kromosom, vilket gäller för alla celler i kroppen. Den här formen kan vara ärftlig och i dessa fall har en av föräldrarna en kromosomuppsättning där det ser ut som om den har 45 kromosomer, men en av 21 kromosomerna sitter fast på någon av de andra. När ett barn har den här formen kromosomundersöks föräldrarna och om det då visar sig att en förälder har en felaktig kromosomuppsättning går man vidare och undersöker syskon och nära släktingar till föräldern. *Trisomi 21 mosaik* innebär att vissa celler har 46 kromosomer och vissa har 47. Detta beror på att de har blivit fel vid en celldelning strax efter befruktningen, både ägg och spermie har vid denna form haft rätt antal kromosomer från början. Fördelningen mellan cellerna skiftar i olika delar av kroppen beroende på vilka celler som utgjort grunden för respektive organ. *Partiell trisomi 21* är den ovanligaste formen och det är färre än 1 på 1000 som har den. I den här formen av Downs syndrom är det bara en liten del av 21 kromosomen som är extra, ibland är den lös och ibland sitter den fast på en annan kromosom. Den här formen ger forskare möjlighet att studera varför det blir vissa symtom och problem när en cell får ett överskott på kromosomer, trots att den extra kromosomen i sig är frisk.

När ett barns föds kan det omedelbart uppstå en misstanke om att det har Downs syndrom och för att kunna göra en omedelbar bedömning utgår läkarna från Halls kriterier (se bilaga 1) som är en lista över de 20 vanligaste tecknen för Downs syndrom (Annerén m.fl.,1996). Eftersom vissa drag kan finnas hos alla människor finns en riktlinje på hur många barnet måste ha för att misstanken ska kvarstå. Helt säkert på diagnosen är läkarna om de hittar tolv

eller flera av kriterierna. Är det mellan fem och elva finns misstanken kvar, men är det fyra eller färre avfärdas den. För att säkerställa diagnosen görs ett kromosomtest som kan ta upp till två veckor att analysera (a.a.).

Alla personer som har Downs syndrom har en nedsatt intellektuell utveckling, men med rätt träning och behandling går den att påverka (Annerén m.fl.,1996). Detta blir tydligt genom antalet barn som lär sig läsa. På 70-talet var det bara några få som lärde sig att läsa men vid mitten av 90-talet kom rapporter som visade resultat där så många som 75 % av barnen hade lärt sig att läsa (a.a.). Annerén delar upp utvecklingen i olika delar, ”social/känslomässig, grovmotorisk, finmotorisk, språklig/kommunikativ och abstrakt tänkande (a.a., s. 40)”, varav den första delen nästan följer det som anses normalt. De två sista områdena är de delar som är mest försenade hos barn som har Downs syndrom.

Annerén (Annerén m.fl.,1996) räknar upp många olika medicinska problem som kopplas till Downs syndrom. Han nämner bland annat hjärtfel, stopp i mag-tarmkanalen, ögonproblem, problem med öron, näsa, hals och mun, slapphet i leder, instabilitet i halskotpelaren och problem med hår och hud. För de medicinska problem som är vanligt förekommande hos personer med Downs syndrom finns ett vårdprogram för hur de ska upptäckas (a.a.).

Några nedslag i den svenska skolans historia

Den svenska skolan har en lång historia. Redan 1686 utfärdade Karl XI kyrkolagen som innebar att församlingens klockare var ansvarig för att lära ut grunden i kristendom. Under 1600-talet startades det skolor för de valloner som invandrade till Sverige vid bruken och det fanns adelsmän som startade skolor för böndernas barn på sina gods (Lärarnas historia, i.d.).

1809 kom från rektor Gustav Abraham Silverstolpe ett förslag om att det skulle införas en gemensam skola för hela svenska folket, men förslaget möttes av kraftig kritik från framförallt kyrkan som inte kunde se något behov av ”en skola för alla” (Lärarnas historia, i.d.).

1842 togs ett svenskt riksdagsbeslut om att det skulle finnas minst en skola i varje stadsförsamling och socken som hade en lärare som var seminarieutbildad (Egelund, Haug & Persson, 2006). Innan beslutet togs fanns cirka 1000 sockenskolor och i dessa var det 350-400 lärare som reste runt för att undervisa, men i och med beslutet skulle det bli ytterligare 1200 församlingar som skulle få en skola (Lirén, 1986). Eftersom intresset i vissa delar av landet var lågt tog det tid innan det fanns skolor överallt. Som försvar att det inte fanns en skola påpekade man att det inte fanns utbildade lärare. Ur föräldrarnas synpunkt var det förlusten av arbetskraft som gjorde att de inte ville skicka sina barn till skolan. För att råda bot på dessa problem inrättade staten en folkskoleinspektion (Egelund, Haug & Persson, 2006), året var 1864 (Florin, i.d.). Denna inspektion hade rätt att se till att skolan blev av med stadsbidraget om gällande stadgar inte följdes (Egelund, Haug & Persson, 2006). Folkskoleinspektionen lämnade årsberättelser om hur det såg ut i de svenska skolorna. Dessa årsberättelser visar på stora brister i kvalitén på undervisningen, men allvarligast var de sanitära problemen. Det framkommer också att det fanns tre grupper av barn som ansågs som problemmakare i skolan, barn med ”låg fattningsgåva”, barn som var ”fysiskt funktionshindrade” och barn som var ”vanartiga och försummade” (a.a., s. 11). Dessa tre grupper plockades bort från folkskolan på olika sätt för att de inte skulle förstöra för borgarnas barn som skulle rekryteras till folkskolan (a.a.) istället för att de skulle gå i privatskolor och läroverk (Wästerfors, 2002).

Nu uppstod nästa problem, att få lärare till de barn som plockats bort från folkskolan. Problemet löstes genom att en ny sorts lärare skapades, hjälplärare. En hjälplärare skulle ha kompetens för att ta hand om de barn som skapade problem i folkskolan och därmed inte fick vara kvar där (Egelund, Haug & Persson, 2006). Under slutet av 1800-talet infördes de första hjälpskolorna. Syftet med dessa skolor var att de barn som inte klarade folkskolan skulle få hjälp med sin undervisning, men även att folkskolan skulle slippa vad som sågs som ”skadligt inslag” (a.a., s. 19). Emanuella Carlbeck öppnade 1886 en skola för som det då hette ”idioter eller sinnesslöa” (Lärarnas Historia, i.d.). År 1894 kom ett förslag om att begreppet ”sinnesslö” skulle bytas mot ”andesvag”, men Riksdagen nekade. Föreningen för sinnesslöa barns vård började år 1879 utbilda lärare för sinnesslöundervisning.

Året 1962 bildades grundskolan vilket innebar att alla barn gick i samma sorts skola och lärarna skulle anpassa undervisningen till de behov och förutsättningar som barnen hade (Egelund, Haug & Persson, 2006), men barn med utvecklingsstörning fick inte skolplikt förrän 1968 (a.a.).

Särskolan som en särskild skolform för barn med utvecklingsstörning utformades 1967 och bestod av två delar, grundsärskola och träningskola, som motsvarade grundskolan (Egelund, Haug & Persson, 2006). Särskolan har varit en omdebatterad skolform sedan den dag den utformades eftersom skolformen har ansetts disharmonera med avsikten att skapa en skola för alla. De som varit för särskolan har byggt sina argument på särskolelärarnas kompetens jämfört med lärarna i grundskolan och att grupperna i särskolan är små. Under hösten 2001 tillsattes en kommitté av regeringen som fick i uppdrag att undersöka om det var möjligt att särskolan skulle kunna göras som en del av den vanliga grund- och gymnasieskolan. Den borgliga oppositionen klargjorde under valrörelsen 2002 att om de vann valet skulle särskolan som skolform finnas kvar eftersom de hade märkt av en oro hos föräldrar till barn med utvecklingsstörning att deras barn skulle få det sämre i grundskolan än i särskolan. Efter någon vecka kom ett pressmeddelande som klargjorde att kommitténs uppdrag hade ändrats till att undersöka hur man skulle kunna erbjuda den bästa utbildningen för barn med utvecklingsstörning istället för att om det gick att ta bort särskolan. Ett av de förslag som kom fram av kommitténs arbete var att särskolan skulle bestå av grundsärskola och gymnasiesärskola, delningen mellan grundsärskola och träningskola skulle tas bort. (Egelund, Haug & Persson, 2006)

Enligt den senaste skollagen (SFS 2010:800) finns grundsärskolan och gymnasiesärskolan fortfarande kvar som skolformer och de ska erbjuda en utbildning till barn med utvecklingsstörning som i största möjliga mån motsvarar grundskolan och gymnasiet. Utbildningen ska anpassas utifrån de förutsättningar respektive elev har. Kvar finns även träningskolan som riktar sig till de elever som inte klarar att gå i grundsärskolan.

Skollagen

I den första skollagen som kom 1962 (SFS 1962:319, Sveriges Riksdag 1962) beskrivs i 5 kapitlet 24§ hur grundskolan ska vara uppbyggd. Lika som i dag bestod den då av nio årskurser, 1-9. Dessa årskurser var då uppdelade i tre lika stora stadier, låg-, mellan- och högstadium. Vidare i 24§ står det:

Inom grundskolan anordnas dels olika studievägar, avpassade efter barnens studieinriktning, dels ock specialundervisning för sådana barn, vilka ha svårt att följa den vanliga undervisningen eller anpassa sig till verksamheten i skolan.

För barn, som på grund av lyte, långvarig sjukdom eller liknande omständighet ej kunna deltaga i vanligt skolarbete, anordnas särskild för dem lämpad undervisning.

(SFS 1962:319, Sveriges riksdag, 1962, s.720-721)

I nästa paragraf (25§) står att det är föräldrarna som ska välja studieväg åt sitt barn efter att de har lyssnat på sina barn och fått information från skolan. I samma paragraf regleras hur, som det står, ”uttagning till specialundervisning” gick till. Här var det skolan som bestämde och föräldrarna hade bara rätt att yttra sig. Enligt 6 kapitlet 30§ hade barn som var bosatta i Sverige skolplikt.

Det vi har tagit upp här är det som stod i den första versionen av skollagen som kom 1962. Troligtvis tillkom en del ändringar av den innan nästa skollag kom 1985. Den skollagen hade beteckningen SFS 1985:1100 och där står det att:

Barn i allmänhet skall tas emot i grundskolan.

Barn som bedöms inte kunna nå upp till grundskolans kunskapsmål därför att de är utvecklingsstörda skall tas emot i särskolan.

(SFS 1985:1100, Kapitel 3, 3§ i Lärarens handbok, 2008, s 101)

För vårdnadshavare fanns enligt 5§ rätt att överklaga beslutet (a.a., s. 101). I november 1995 kom en lag som heter SFS 1995:1249 *Lag om försöksverksamhet med ökat föräldrainflytande över utvecklingsstörda barns skolgång*. Lagen gällde från 1 januari 1996 (Skolverket, 2002). Genom denna lag får föräldrarna rätt att välja skolform för sina barn då det står att:

... Om vårdnadshavaren inte lämnar sitt medgivande till att barnet tas emot i särskolan, skall barnet fullgöra skolplikten enligt vad som gäller för barn i allmänhet enligt skollagen (1985:1100).

(SFS 1995:1249)

Även om det var skrivet i lag att föräldrarna hade rätt till inflytande över valet av skolform för sina barn fanns en tveksamhet om hur den skulle fungera. I en rapport från Skolverket kom de fram till att om försöksverksamheten skulle fungera i praktiken krävdes att valen som vårdnadshavarna gjorde blev respekterade av skolan och att grundskolan klarade av att ge den undervisning som krävdes (Skolverket, 2002). Under åren kom flera tilläggs lagar till denna lag och varje gång handlade det om att den skulle förlängas. Enligt den sista lagen om förlängning (SFS 2009:1530) skulle den gälla fram till sista juni 2011.

Den tredje skollagen kom 2010 (SFS 2010:800) och tillämpas sedan den 1 juli 2011, med undantag för utbildning för vuxna där den inte kommer att tillämpas förrän 1 juli 2012 (Skolverket, 2010). I denna skollag finns föräldrarnas rätt till inflytande med och lagen om försöksverksamhet blir därmed överflödig. Den del av nya lagtexten som handlar om barns placering i särskola eller grundskola och föräldrarnas inflytande lyder:

Grundsärskolan

5 § Barn som bedöms inte kunna nå upp till grundskolans kunskapskrav därför att de har en utvecklingsstörning, ska tas emot i grundsärskolan.

Frågan om mottagande i grundsärskolan prövas av barnets hemkommun. Ett beslut om mottagande i grundsärskolan ska föregås av en utredning som omfattar en pedagogisk, psykologisk, medicinsk och social bedömning. Samråd med barnets vårdnadshavare ska ske när utredningen genomförs.

Om barnets vårdnadshavare inte lämnar sitt medgivande till att barnet tas emot i grundsärskolan, ska barnet fullgöra sin skolplikt enligt vad som gäller i övrigt enligt denna lag. Ett barn får dock tas emot i grundsärskolan utan sin vårdnadshavares medgivande, om det finns synnerliga skäl med hänsyn till barnets bästa.

(SFS 2010:800, kapitel 7)

Även om föräldrarnas rätt till inflytande finns inskrivet i den nyaste skollagen är det även tydligt att det är möjligt att inte ta hänsyn till deras åsikt.

Genom att studera den nyaste skollagen och de två tidigare blir det tydligt att synen på barn i behov av stöd har ändrats under årens lopp. En annan sak som framgår är att föräldrarna nu har fått en annan möjlighet att påverka valet av sina barns skolform än vad de hade förr tillbaka.

Salamancadeklarationen - EN SKOLA FÖR ALLA

Salamancadeklarationen antogs av Unesco, FN:s organisation för utbildning, vetenskap och kultur, den 10 juni 1994 i staden Salamanca i Spanien och handlar om undervisning av elever i behov av särskilt stöd. Alla barn har rätt till undervisning och det fastslås i den allmänna deklarationen om de mänskliga rättigheterna och det har kraftfullt bekräftats i den internationella deklarationen om utbildning för alla, Salamanca. Enligt Salamancadeklarationen skall elever i behov av särskilt stöd ha tillgång till ordinarie skolor och en pedagogik som sätter barnet i centrum och som kan tillgodose barnets behov (Svenska Unescorådet, 2006).

Alla människor med funktionshinder har rätt att uttrycka sina önskemål ifråga om sin utbildning så mycket som de kan. Barnens föräldrar har även de en given rätt att bli rådfrågade angående sina barn, vad som bäst för deras barns behov, förhållanden och ambitioner. Den vägledande principen i Salamancadeklarationen är att skolorna ska ge plats för alla barn utan hänsyn till deras fysiska, intellektuella, sociala, emotionella, språkliga eller andra förutsättningar. Detta skapar såklart en rad utmaningar för skolsystemet, men skolorna måste finna olika slags vägar för att med lyckat resultat ge undervisning åt alla barn, däribland barn med Downs syndrom. Mer och mer enighet råder när det gäller att integrera alla barn i grundskolan, även barnen med särskilda pedagogiska behov.

Den integrerade skolan har blivit ett begrepp. Uppgiften som skolan står inför är att utveckla en pedagogik där barnet står i centrum. Pedagogiken måste bygga på att ge barn med funktionshinder möjligheter istället för att koncentrera sig på deras svårigheter. Undervisning av barn i behov av särskilt stöd bygger på pedagogikens beprövade principer, skillnader mellan människor är normala och inläringen måste anpassas till barnet och inte barnet till inläringen. Skolor som arbetar med att utgå från barnet visar på en utbildningsbas för ett människoorienterat samhälle som respekterar alla människors skillnader såsom deras värdighet (a.a.).

Integrering och delaktighet är ord som flitigt används i Salamancadeklarationen. Enligt deklarationen bör barn bara sändas till särskilda skolor eller specialklasser vid undantagsfall då det visar sig att undervisning i en vanlig klass inte kan tillgodose barnets bästa gällande undervisning eller sociala behov. Ramen i Salamancadeklarationen är avsedd att vara en vägledning vad gäller åtgärder inom specialundervisningsområdet inom skolorna och måste följaktligen anpassas till lokala behov och förhållanden. Huvudsaken är dock en utbildning för alla (a.a.).

Svenska Downföreningens enkät

Svenska Downföreningen har de senaste åren genomfört en enkätundersökning (Svenska Downföreningen, i.d. b). Enkäten riktar sig till föreningens medlemmar och hur föräldrarna upplever situationen runt barnens skolstart och val av skolform. Den senaste undersökningen är gjord 2010 och då hade cirka 700 av medlemmarna ombetts att svara på enkäten. Enkäten distribuerades genom att medlemmarna fick ett mail där det fanns en länk till enkäten som skulle besvaras via internet. Föreningen fick in 84 svar varav tre inte kunde användas då dessa barn inte hade börjat skolan ännu. I resultatet av undersökningen (Svenska Downföreningen, 2010) understryks vikten av att alla barn har rätt att gå i grundskolan och att föräldrarna väljer den skolform de anser passa bäst för barnet. När det gäller rättigheten för föräldrar att välja skolform för sina barn tas det upp att det har prövats sedan 1996 och att det finns inskrivet i den nyaste skollagen. Bland föräldrarna finns ett visst missnöje när det gäller den information som ges och i vissa kommuner har det inte fungerat som det är tänkt (Svenska Downföreningen, 2010) Trots att det finns många kommentarer från föräldrar är innehållet greppbart då det redovisas efter vilken skolform barnen går i.

I sammanfattningen av undersökningen (Svenska Downföreningen, 2010) konstateras att 80 % av barnen går i särskolan och 20 % i grundskolan. Det totala antalet inom grundskolan är 42 % eftersom många av de barn som är inskrivna i särskolan i alla fall går i grundskolan och får sin undervisning där. Av de som svarade på enkäten var det sammanlagt 27 % som någon gång varit inskriven i grundskolan eftersom en viss del hade bytt från grundskola till särskola. När det gäller föräldrarna är de enligt denna undersökning mest nöjda när barnen läste enligt grundsärskolans kursplan och minst nöjd var de föräldrar som hade barn som läste enligt träningsskolans kursplan.

Forskning om inkludering

Det finns en hel del intressant forskning som handlar om barns inkludering i den vanliga grundskolan. Vad innebär då en inkluderad skola och vilka attityder finns det för och emot en sådan? I Sverige har inkluderingen i skolan kommit rätt långt, men det finns fortfarande mycket att göra inom området om alla ska ingå i den sociala gemenskapen. Frågan kvarstår dock om vad som är normalt eller inte och vem det är som avgör det (Brodin & Lindstrand, 2007). Frågan om vem som bestämmer vad som är normalt och vad som ligger inom dessa kurvor kan dock diskuteras och variationer kan ses i olika delar av världen. Det som är normalt i en viss situation kan ses som onormalt i en annan (a.a.).

Enligt Dolva (2009) tar man i Norge begreppet en skola för alla på allvar. Sedan 1996 har den nationella läroplanen inbegripit en inkluderande undervisning och den politiska åsikten är att specialundervisning bör ske i ett klassrum med likasinnade på den lokala skolan istället för på en särskola. Alla barn har rätt till en anpassad och individualiserad utbildning i grundskolan och eleverna har rätt att gå i kommunens skolor så långt det är möjligt och försvarbart för eleven.

Vidare anser Dolva (2009) att personliga egenskaper hos barn med särskilda behov måste tillgodoses. När barn som har Downs syndrom blir mer och mer inkluderade i den norska grundskolan måste en ökad kunskap och förståelse om hur man kan främja dessa barns deltagande i gruppen uppnås. Ökad kunskap behövs dessutom för att förstå samspelet mellan elever som har eller inte har Downs syndrom i klassen. Här är lärarens och assistenternas bidrag viktiga för att bättre förstå de utmaningar skolan ger (Dolva, 2009). Ett problem enligt Dolva är att när barn med Downs syndrom går i grundskolan har de betydande svårigheter att interagera med sina klasskamrater. Barnen som har Downs syndrom flyttas alltmer bort från det vanliga klassrummet, enskilt eller i särskilda grupper där de får stöd av sina assistenter, vars roll och ansvar är lite oklara. Det finns därför ett stort behov av att belysa dessa förhållanden som påverkar deltagandet för dessa elever i skolan och för att bättre förstå situationen och för att kunna påverka och se möjligheter i framtiden.

Enligt Dolva, Hemmingsson, Gustavsson & Borell (2010) interagerar jämnåriga barn med varandra och ändrar aktiviteter eller uppgifter i leken i syfte att inkludera barnet som har Downs syndrom. Detta sker ofta helt okomplicerat, självinitierat och utan diskussion. Att tillhöra en klass eller grupp i skolan leder till engagemang och deltagande. Med hjälp av stöd i samspel ökar möjligheten för barn som har Downs syndrom att göra aktiviteter tillsammans med andra barn som det annars inte skulle vara kapabelt att göra ensam (Dolva m.fl., 2010). En annan sida av forskningen visar hur samspelet mellan elever som har Downs syndrom och deras kamrater i skolan kan vara utmanande eftersom dessa barn karaktäriseras som annorlunda och omogna i jämförelse med de andra eleverna i klassen (Dolva m.fl., 2011). Lärare och assistenter arbetade dock mot att eleverna ändå skulle göra saker tillsammans trots olikheter och de arbetade med begrepp som tolerans, acceptans och mångfald. Fox, Farell & Davis (2004) fann i sin undersökning att inkluderingen fungerade bättre om barnen som hade Downs syndrom lekte tillsammans med de andra barnen på rasterna istället för att de blev "lekta med". Att bli "lekt med" innebär enligt Fox m.fl. (2004) att de andra barnen tar hand om de barn som har Downs syndrom och att de tar på sig en mammalikhande roll. Vissa skolor i undersökningen tyckte det var bra att de andra barnen var omhändertagande, medan andra skolor förbjöd den typen av lek. De fann även att de barn som hade Downs syndrom och var duktig på ett visst område, t.ex. fotboll, hade lättare för att bli accepterad av sina klasskamrater (Fox m.fl., 2004). Enligt Gannon & McGilloway (2009) finns forskning som visar att barn som har Downs syndrom och går i vanlig skola oftare blir utstötta än andra barn.

Såsom i Norge har antalet barn som har Downs syndrom ökat inom grundskolan i England (Fox m.fl., 2004). År 1998 var det 70-80 % av de barn som har Downs syndrom som började i den engelska motsvarigheten till grundskolan. Fox m.fl. (2004) hänvisar till annan forskning som kommit fram till riktlinjer för hur man ska arbeta för att få till en inkluderande verksamhet för alla elever och det är framförallt lärarens erfarenhet och sätt att se på situationen och det stöd eleven får i klassrummet som har stor betydelse för hur inkluderingen fungerar. Fox m.fl. (2004) kom i sin undersökning fram till att även föräldrarna var positiva till att barnen placerades i den vanliga grundskolan och att många av föräldrarna ansåg att den avgörande faktorn för att barnet skulle klara sig i grundskolan var barnets assistent. En del föräldrar ansåg dock att kommunikationen mellan dem och skolan var dålig och att problem inte kunde tas upp med personalen.

Några nyckelfaktorer som underlättar för en fungerande inkludering enligt Fox m.fl. (2004) är att läraren ska ha en central roll i elevens undervisning, samarbetet mellan lärare och assistent och slutligen anpassningen av undervisningen för barnet och att barnet är i centrum för lärandeprocessen. Liknande åsikter har Dolva m.fl. (2011) som anser att det generellt är läraren som ska ha ansvar för planering och att organisera elevens inlärningsmiljö för att inkludera eleven som har Downs syndrom, medan det är assistentens uppgift att vara elevens omedelbara stöd i klassrummet och att pausa verksamheten för barnet när det behövs. Även Johnson (2006) är inne på samma spår. Johnson anser att specialister, klasslärare och assistenter är de viktigaste delarna för en lyckad inkludering. Doukeridou, Evaggelinou, Mouratidou, Koidou, Panagiotou, & Kudlacek (2011) har gjort en studie om inkludering på idrottslektioner och har kommit fram till att lärarens förberedelser och det stöd som lärare och elever får är viktiga faktorer för att inkluderingen ska fungera, men även lärarens attityd. Snarlika åsikter har Hwang och Evans (2011) som menar att samarbetet mellan lärare och speciallärare är viktigt. MacLean (2008) däremot anser det är viktigt att elever med funktionsnedsättning blir accepterade utifrån den person de är, oavsett vilka förmågor de har, för att inkludering ska fungera.

The goal of inclusion is not uniformity. True inclusion means offering each student the opportunity to learn in a style and environment that maximizes his or her ability to fully develop as a human being.

MacLean (2008, s.95)

4. Problemformulering

Här kommer vi att presentera syftet med vårt arbete och vår frågeställning.

Syfte

Som specialisering i vår förskolläraryr utbildning valde vi kursen ”Pedagogik med inriktning specialpedagogik som specialisering inom lärarprogrammet A 30 hp”. Den avslutande delen i den kursen handlade om att skriva ett vetenskapligt pm och vi bestämde oss då för att utforma en enkät som gjorde det möjligt att undersöka hur föräldrar till barn som har Downs syndrom ser på sina barns skolgång. När vi nu har kommit fram till vårt examensarbete har vi valt att använda den enkäten för att göra en större undersökning. Vårt syfte med denna undersökning är att få en inblick i hur föräldrar till barn som har Downs syndrom ser på sina barns skolgång. Att få en inblick i hur föräldrar resonerar ser vi som viktigt, då vi båda är övertygade om att samspelet mellan föräldrar och lärare är en viktig del för att barnen ska få ut det bästa möjliga av sin tillvaro i både förskola och skola.

En fördel som vi kan se med att skriva om detta ämne i vårt examensarbete är att när vi väl har börjat arbeta inom förskolan kommer vi säkerligen att möta föräldrar som står inför valet mellan grundskola och grundsärskola. I det läget är det inte säkert att det är föräldrar till barn som har Downs syndrom, men funderingarna är troligen de samma. Genom detta arbete hoppas vi att vi kan få den kunskap vi behöver för att vara ett bra stöd för föräldrarna när de ska göra sitt val.

Frågeställning

Utifrån vårt syfte att få inblick i hur föräldrar till barn som har Downs syndrom ser på sina barns skolsituation har vi valt att rikta in oss på följande frågor:

- Vilken möjlighet att välja skolform för sina barn upplever de föräldrar som svarat på enkäten att de har?
- Hur ser de föräldrar som svarat på enkäten på sina barns skolplacering?
- Om de föräldrar som svarat på enkäten hade möjlighet att välja, vad avgjorde deras val?
- Har barnens födelseår någon påverkan för hur föräldrarna har svarat?

5. Metod

Här under metoddelen kommer vi att berätta hur vi har gått tillväga för att samla in data från föräldrar och hur vi gjort våra sökningar efter relevant litteratur. Vi kommer även att ta upp hur vi arbetat med själva skrivandet och de etiska överväganden som vi gjort.

Datainsamling från föräldrar

Varför enkät?

Eftersom vi tidigare tagit fram en enkät var det självklart att vi nu skulle använda oss av den. Vårt beslut att ta fram en enkät grundade vi då på att vi ville prova att göra något vi inte hade gjort förut. När vi arbetade med att ta fram enkäten tog vi fasta på Trosts (2007) åsikt om att använda ett vanligt språk utan konstiga ord som kan vara svåra att förstå för den som ska svara på enkäten. Vidare försökte vi att använda korta frågeformuleringar och att det bara var en fråga och inte flera frågor i en, även det utifrån Trost (2007).

Bjørndal (2005) skriver om olika sätt att utforma en enkät, öppna svarsalternativ och slutna svarsalternativ. När ett svarsalternativ är öppet innebär det att den som svarar på enkäten får beskriva med egna ord. Bjørndal menar att denna typ av frågor ger mycket information, men kräver tid att bearbeta. Frågor med slutna svarsalternativ besvaras oftast genom att den som svarar kryssar för de/det svar som den anser passar. Fördelen med de slutna svarsalternativen är att svaren är enkla att jämföra med varandra, men nackdelen är att det inte framkommer hur den som svarar resonerar. Enligt Bjørndal är en kombination av dessa svarsalternativ det vanligaste sättet att utforma en enkät. När vi ser på utformningen av vår enkät utifrån Bjørndal (2005) blir det tydligt att vi har valt det som han anser vara det vanligaste alternativet. Vår enkät inleds med några frågor som har slutna svarsalternativ för att på så sätt få uppgifter som vi kan använda för att sortera de svar vi fick in. I övrigt består vår enkät av öppna svarsalternativ med gott om plats att skriva på. Vår tanke med att lämna mycket tomt utrymme att skriva på var att vi ville få föräldrarna att känna att vi verkligen var intresserade av deras svar. Den avslutande frågan ”Har vi missat något i våra frågor som du anser är viktigt att berätta om ditt barns skolplacering?” har vi med för att visa föräldrarna att den kunskap de har är viktig och att de har en kunskap som vi saknar.

Vårt val att göra en enkät som datainsamlingsmetod grundar vi dels på att vi redan hade en färdig enkät som vi provat, men även på att en enkät gör det möjligt att nå personer i ett mycket större område än om vi skulle använda oss av intervjuer. Eftersom det bara finns ett fåtal barn som har Downs syndrom i vår kommun ansåg vi att den gruppen skulle bli för liten för att kunna garantera deras anonymitet. Vi ansåg det även som en omöjlighet att åka runt inom ett större område och utföra intervjuer med föräldrar då det hade tagit mycket av vår tid, men även att det blivit en stor ekonomisk kostnad för oss. Ett annat avgörande mellan enkät och intervju var att med enkät finns allt på papper från början. Eftersom vi har en begränsad tid för att genomföra denna undersökning ansåg vi att med en enkät skulle vi hinna fråga fler personer än vad vi skulle hinna om vi använde oss av intervjuer. Det visade sig att vi var inne på samma spår som Bjørndal (2005) då han uttrycker att den positiva sidan med att använda sig av en enkät är att all information som man får redan är nedskriven och det innebär mindre tid för bearbetning än vad det krävs för en intervju. Däremot har vi inte reflekterat över det som Bjørndal ser som negativt med att använda sig av enkät.

Nackdelarna med en enkät är att den metoden passar sämre än en intervju när det gäller att få djupgående information om något. Dessutom finns det ingen möjlighet att reda ut missförstånd eller klargöra något som är oklart.

(Bjørndal, 2005, s. 99)

Utlämning och insamling av enkät

Före sommaren tog vi kontakt med en person som är aktiv inom Svenska Downföreningen för att få hjälp med att skapa kontakt med föräldrar till barn som har Downs syndrom. Denna person vidarebefordrade ett brev som vi skrivit (se bilaga 2) till en grupp föräldrar. Med detta brev ville vi förbereda föräldrarna på att vi skulle kontakta dem i slutet på augusti månad för att be dem svara på en enkät. Samma person hjälpte oss sedan att distribuera vår enkät (se bilaga 3) när det var dags att skicka ut den. Vi mailade den färdiga enkäten till denna person som sedan mailade den vidare till 17 stycken familjer. Några av dessa familjer har barn som inte börjat skolan än, vilket innebär att de inte har kunnat svara på enkäten. Utöver kontaktpersonen inom Svenska Downföreningen har vi fått kontakt med två personer över internet och skickat enkäter till dem.

I informationsbrevet (se bilaga 3) till enkäten gav vi föräldrarna två alternativ för hur enkäten kunde besvaras. Föräldrarna kunde välja mellan att svara direkt på datorn och maila svaret till oss eller att skriva ut enkäten och fylla i den för hand för att sedan skicka den med vanlig post. När vi hade lämnat ut vår enkät insåg vi att vi hade glömt att skriva ett datum för när vi ville ha in svaren. Vår kontakt inom Svenska Downföreningen hjälpte oss med detta och skickade ett mail om sista svarsdatum till alla föräldrar som tidigare fått enkäten. Någon dag innan svarstiden gick ut skrev vi ett påminnelsebrev (bilaga 4) som vår kontakt sedan mailade vidare till föräldrarna.

När svarstiden gått ut hade vi fått väldigt få svar och därför sökte vi nya kontakter inom Svenska Downföreningen. Via mail kontaktade vi fyra lokala nätverk och bad om hjälp att sprida vår enkät. Innan vi skickade ut enkäten gjorde vi några små justeringar i informationsbrevet (se bilaga 5). Av dessa fyra kontaktförsök fick vi svar från en som lovade att skicka ut vår enkät. Den här gången skickades vår enkät till 13 familjer, men även här var det många som ännu inte hade börjat skolan och alltså inte kunde svara på våra frågor. Sammanlagt har vi skickat ut 32 stycken enkäter och av dessa har vi fått tillbaka 5 stycken enkätsvar, 3 med mail och 2 med vanlig post.

Bearbetning av enkätsvar

Bearbetning av enkätsvaren började med att vi läste igenom de svar vi fick och sedan sammanfattade vi varje svar till en löpande text. Sammanfattningarnas längd varierar kraftigt eftersom de ursprungliga svaren har varit mer eller mindre detaljerade. Med inspiration från Hjerm & Lindgren (2010) har vi därefter letat gemensamma nämnare, koder, i de olika svaren. Med utgångspunkt från de tre inledande frågorna har vi gjort en sammanställning utifrån möjligheten att välja skolform, vald skolform och barnens ålder för att kunna se hur olika faktorer påverkar föräldrarnas svar. I övriga frågor har vi letat likheter och skillnader i föräldrarnas svar och utformat koder utifrån det. Med hjälp av dessa koder har vi sammanställt alla svaren och sedan analyserat dem.

Sökning av relevant fakta

Databaser och internet

Vi har sökt i två olika databaser med hjälp av proxyinloggning via Högskolan i Gävle under tiden vi arbetade med kapitel 3. *Bakgrund*. De databaser vi använde var Academic Search Elite och ERIC (EBSCOhost). Vårt första urval i träfflistorna utgick från artiklarnas rubriker eftersom vissa av sökningarna gav många träffar. Vi har också övervägande valt de träffar som hamnat i topp på träfflistorna. De sökord vi har använt oss av är down syndrome, school, inclusion och parent*, i olika kombinationer. Utöver sökorden har vi valt full text och peer reviewed. Näst steg var att läsa sammanfattningarna på de valda artiklarna för att se om det fanns något som var relevant för vårt syfte och därefter läste vi mera i de artiklar som vi ansåg var relevanta. Utöver de artiklar dessa sökningar resulterade i har vi även använt artiklar från tidigare kurser. Den 2 september 2011 gjorde vi om alla sökningar för att säkerställa de resultat vi fått vid tidigare sökningar.

När vi skrev vår analys del gjorde vi en extra sökning i ERIC (EBSCOhost) för att hitta forskning som visade på hur viktig leken är. Vi valde att göra detta för att det var en förälder som tyckte att barnet som var placerat i träningskolan bara fick leka. I vår problematisering av det ville vi styrka våra egna åsikter och tidigare erfarenheter med aktuell forskning.

Utöver dessa databassökningar har vi använt oss av sökningar på Google vid olika tillfällen. Den 24 augusti 2011 gjorde vi en sökning med sökorden ”folkskolans historia”. Denna sökning gav cirka 75 600 träffar och vi valde att använda två av de tre översta träffarna på listan, en av träffarna på Lärarnas historia⁴ och tidningen Populär Historias artikelarkiv. En sökning som vi sparat sedan tidigare gjorde vi den 4 januari 2011 och vid den sökningen sökte vi på ”downs syndrom” och fick cirka 157 000 träffar. På den första träffsidan fanns länkar till FUB och Svenska Downföreningens egna hemsidor. Dessa hemsidor utforskades sedan grundligt för att se vad de hade att bjuda på. Övriga sidor som vi har utforskat är Skolporten (i.d.), Skolverket (i.d.) och Specialpedagogiska skolmyndigheten (i.d.). Vid denna utforskning hittade vi på Skolporten en avhandling av Dolva från 2009 och på Skolverket fanns intressanta undersidor och länkar till aktuella styrdokument. På sjukvårdsrådgivningen för Gävleborg (1177 Landstinget Gävleborg, i.d.) gjorde vi en sökning den 15 september 2011 med sökorden downs syndrom och hittade åtta artiklar som var skrivna av olika personalgrupper inom sjukvården och sedan granskad av någon annan som arbetade inom samma område. En av artiklarna var användbar för vår del. Internetsidor som vi använt tidigare och som varit användbara för examensarbetet har vi granskat igen och daterat efter den senaste granskningen.

Övrig litteratur

En del av den litteratur vi har använt har vi hittat genom att gå igenom kurslitteratur som vi har kvar från tidigare kurser under lärarutbildningen. Därifrån har vi med hjälp av vissa litteraturhänvisningar letat oss vidare. Vi har även fått tips om böcker från vår första kontakt inom Svenska Downföreningen.

---

⁴ Ett samarbete mellan Lärarförbundet, Lärarnas Riksförbund, SFHL, TAM-arkiv och Stiftelsen SAF

Skrivprocessen

Själva skrivandet har vi arbetat med under hela arbetets gång. Vi har tidigare nämnt i kapitlet *Textens disposition* att vi började med att skapa en struktur på hur vi ville att den färdiga texten skulle se ut. Denna struktur bestod av rubriker som vi tyckte skulle passa. I arbetet med att få fram en fungerande struktur använde vi Backman (1998) som stöd för att se om det vi gjorde ansågs passande i vetenskapliga kretsar. Extra inspiration fick vi genom att läsa andras uppsatser via DIVA. Utifrån denna struktur har vi sedan byggt vidare.

När det gäller det svenska språket och hur man skriver referenser har vi tagit stöd av Språkrådets *Svenska skrivregler* (2008) och den synonymfunktion som finns i Officeprogrammet Word 2007, men även av den funktion⁵ i databasen ERIC EBSCOhost som gör det möjligt att se hur en riktig referens ska se ut i olika referenssystem.

Vissa delar av texten har vi skrivit tillsammans, då har vi båda suttit framför samma dator och diskuterat oss fram till den färdiga texten som sedan en av oss har skrivit in i dokumentet. Vissa delar har vi skrivit var för sig, men den andra har alltid läst igenom och kommenterat så att vi båda har varit delaktiga och kan stå för det som skrivits. Slutligen har vi suttit med varsin dator och skrivit på varsin del av texten, men hela tiden haft möjlighet att diskutera med varandra. För översättningen av sammanfattningen har vi först gjort en egen översättning och sedan tagit hjälp av Googles och Word 2007s översättningsfunktioner. Därefter fick vi hjälp med att gå igenom den engelska texten av en person som talar flytande engelska.

I vår text förekommer begreppet särskola och syftar då på både grundsärskolan och träningsskolan. När vi sammanfattat föräldrarnas enkätsvar har vi använt de begrepp som de har använt och då kan innebörden vara en annan.

---

⁵ Funktionen heter Cite och visar sig när man klickar på en artikel och får fram mer information om den.

Etiska överväganden

Våra etiska överväganden finns med på olika ställen i arbetet, men för att göra det tydligare har vi valt att även ha etiska överväganden som en del av metoddelen.

För att sätta oss in i vad som ses som etiskt riktigt inom dagens forskning har vi läst *God forskningssed* som Vetenskapsrådet hänvisar till. Enligt en del i början av denna rapport går det att sammanfatta de rekommendationer som tas upp i dessa åtta punkter:

- 1 Du ska tala sanning om din forskning
- 2 Du ska medvetet granska och redovisa utgångspunkterna för dina studier
- 3 Du ska öppet redovisa metoder och resultat
- 4 Du ska öppet redovisa kommersiella intressen och andra bindningar
- 5 Du ska inte stjäla forskningsresultat från andra
- 6 Du ska hålla god ordning i din forskning, bl.a. genom dokumentation och arkivering
- 7 Du ska sträva efter att bedriva din forskning utan att skada människor, djur eller miljö
- 8 Du ska vara rättvis i din bedömning av andras forskning

(Vetenskapsrådet, 2011, s. 12)

Dessa punkter och annat som står i rapporten har vi funderat över och utifrån detta kommit fram till vad vi anser viktigt för vårt arbete.

Vi ser det som viktigt att de som svarat på vår enkät ska förbli anonyma. Här ser vi enkäten som en fördel för att få vara anonym då vi kan nå personer oavsett avstånd. Hade vi däremot gjort intervjuer hade vi varit begränsad till vår närmaste omgivning. Att samla in enkäten via mail har varit ett område som vi har funderat en del över. Vi var rädda att de som svarade skulle stå som författare till de ifyllda enkäterna om man tittade i dokumentets egenskaper och vi var inne på att byta det i så fall. Nu visade det sig att eftersom de inte skapat dokumentet fanns inte deras namn med där. Nästa fundering över att använda mail var att vi för varje svar kunde koppla det till en mailadress. Detta löstes genom att enkäterna sparades och själva mailet togs bort. I vissa enkätsvar har det förekommit vissa detaljer som vi av hänsyn till de som svarat valt att inte ta med när vi har sammanfattat deras svar. De detaljer vi har utelämnat är sådan som vi anser gör det lättare att ta reda på vem det är som har lämnat ett visst svar. En annan ändring vi har gjort är att presentera barnen i årsintervaller istället för efter födelseår som vi frågade efter i enkäten. Detta har vi gjort eftersom det föds cirka 130 barn varje år som har Downs syndrom (FUB, i.d. a) och det tyckte vi blev en för liten grupp för att föräldrarna skulle kunna förbli anonym.

I övrigt har vår ambition varit att tydligt redovisa vad vi har gjort och var vi har hittat våra uppgifter. Vidare har vi varit tydliga i vår information till föräldrarna att vi arbetar med ett examensarbete vid Högskolan i Gävle och att den slutliga texten kommer att publiceras i databasen DIVA.

6. Resultat

Kapitlet inleds med en sammanställning av enkätens tre första frågor, hur gamla barnen är, vilken skolform de har gått/ går i och om de hade möjlighet att välja skolform. När det gäller åldern på barnen kommer vi att redovisa i åldersintervaller istället för i födelseår som vi frågade om i enkäten. Detta beslut har vi tagit eftersom det bara föds cirka 130 barn varje år som har Downs syndrom, det leder till att om vi sätter ut ett födelseår blir den utpekade gruppen väldigt liten och risken för att något barn ska bli igenkänt blir för stor. Därefter redovisas de inlämnade enkäterna med en sammanfattning av respektive enkätsvar. Dessa sammanfattningar är av olika längd beroende på hur utförligt föräldrarna har svarat. Slutligen görs en sammanställning över alla enkäter för att hitta eventuella gemensamma faktorer i föräldrarnas sätt att se på sina barns skolsituation.

Sammanställning av frågorna 1-3

Barnens födelseår

Tabell 1: Barnens födelseår

Totalt antal svar	1985-1990	1991-1995	1996-2000	2001-2005
5	1	1		3

Skolform

Tabell 2: Skolform

Totalt antal svar	Antal barn som går/gått i grundskola	Antal barn som går/gått i särskola
5	3	2

Föräldrarnas möjlighet att välja skolform

Tabell 3: Föräldrarnas möjlighet att välja skolform

Totalt antal svar	Ja	Nej
5	3	2

Av de tre första frågorna på enkäten framgick att de barn som vara födda mellan 1985 och 1995 båda gick på särskola och föräldrarna hade ingen möjlighet att påverka valet av skolform. För de barn som är födda på 2000-talet uppger alla tre föräldrarna att de har valt grundskola för sina barn och två av dem uppger att barnen samtidigt är inskrivna i särskolan. Den tredje föräldern skriver att de vill prova integration så långt som möjligt.

Sammanfattningar av föräldrarnas svar på enkäten

Svar från föräldrar vars barn går i grundskola

Barn fött 2001-2005

Detta barn är inskrivet i särskolan och läser utifrån den kursplanen, men går i grundskolan och följer den timplanen. Barnet tillbringar nästan all tid med sin klass, det är bara när barnet får speciell språkträning som det lämnar sin klass. Den här föräldern fick välja skolform för sitt barn och berättar att det hade varit en elevvårdskonferens innan barnet började i första klass. Då hade det upprättats en individuell studieplan.

När det gäller särskolans kursplan anser föräldern att det läggs för lite tid på kärnämnen eftersom barn som har inlärningssvårigheter behöver mer tid för det som är svårt.

Enligt föräldern valde de grundskolan för att barnet skulle få draghjälp av sina kompisar. Att barnet skulle gå i en klass tillsammans med elever som låg på samma nivå eller under var aldrig något alternativ för dem. Dessutom var det viktigt att barnet, genom att gå i en "vanlig" skola, fick lära sig samhällets sociala koder. Den långa restiden till särskolan var en annan avgörande faktor.

Den här föräldern har även svarat ur en vidare synvinkel och det svaret har vi valt att citera.

I ett vidare perspektiv kan man tänka så här: Om personer med kognitiva och intellektuella funktionshinder ska bli jämbördiga och jämlika samhällsmedborgare så måste de finnas i samhället och synas. I Sverige har vi en tradition av att låta våra funktionshindrade barn gå på dagis sedan ska de särbehandlas (inte nödvändigtvis i positiv bemärkelse) i 10 år genom att gå i speciella skolor med speciella barn och speciella lärare. Därefter ska de inkluderas i samhället och ha lika värde och bli lika behandlade. Hur illa rimmar inte det?

Jag vet att de finns många barn som har gått inkluderade under grundskolans tidigare år och känt sig utanför och annorlunda under hela tiden. När de sen har kommit till särskolan [skolans namn har ändrats till särskola för att den som har svarat på enkäten ska förbli anonym] har de blivit som en helt annan värld för dem. De får känna samhörighet och känna att de kan och är duktiga men det är inte så ska det ska behöva vara. Då är det bara tomma ord: En skola för alla. En paradox; tänk en arbetsplats där alla måste ha samma kompetens och samma möjligheter, då skulle dietisten och hjärnkirurgen ha samma utbildning och samma möjlighet till utveckling.

Den här föräldern är nöjd med sitt val av skolform då barnet har utvecklats otroligt mycket och inkluderingen har fungerat väldigt bra.

På enkätens sista fråga gav den här föräldern ett långt svar om varför det hade fungerat för barnet i grundskolan. Inledningsvis nämnde föräldern vad den ansåg som två nödvändiga grunder för en fungerande inkludering, en rektor som förstår att det krävs pengar och resurser och att personalen är intresserad och engagerad. Vidare tog föräldern upp orsaker till att en inkludering inte fungerar. Det vanligaste enligt föräldern är att personalen inte vet hur de ska bemöta barnen och hur de fungerar, vilket i sin tur leder till rädsla. Personal som anser att det krävs för mycket arbete med att ha barn som har en utvecklingsstörning i grundskolan, var enligt föräldern en annan orsak till att inkludering inte fungerade.

Enligt föräldern finns det flera orsaker till varför det har fungerat bra för dem. En är att rektorn är villig att lära sig nya saker och att rektorn inser vikten av pengar, utbildning och handledning till inblandade parter. En annan orsak är den kompetenta specialpedagogen som vill lära sig mera och lyssnar på vad habiliteringen har att säga. Slutligen har de en otroligt engagerad och ambitiös resursperson.

När det gäller språkträning får personal och föräldrar handledning utifrån Karlstadmodellen. Att resurspersonen och specialpedagogen, som båda har goda kunskaper i språkträning och språkstörningar sedan tidigare, tar till det Karlstadmodellens handledare ger ser föräldern som positivt.

Skolan och habiliteringen samarbetar runt det här barnet och det innebär att de båda personalgrupperna kan lära av varandra och att samma saker inte behöver göras på olika ställen. Föräldern skriver: ” Dessutom är det ju faktiskt barnet [namnet ändrat till barnet av anonymitetsskäl] som står i centrum, och hjälpinsatserna borde ju rimligtvis samlas runt henne/honom [henne och honom för att inte avslöja kön på barnet], inte tvärtom.”

Den här föräldern är missnöjd med en sak och det är lärarens roll i skolarbetet. Läraren har inte tagit sitt ansvar som lärare, utan allt har överlämnats till barnets resursperson. Den troligaste orsaken till detta enligt föräldern är att läraren inte vet hur barnet ska bemötas och att det finns en rädsla hos läraren.

Barn fött 2001-2005

Det här barnet går i den vanliga grundskolan och det är föräldrarnas val. De vill prova integration så långt som det är möjligt. Föräldrarna har vissa funderingar över hur det skulle ha varit om barnet varit i gymnasieålder och tror att de då skulle ha valt särskola, men fortsätter med att det kanske finns integration även på gymnasienivå när det blir aktuellt. För föräldrarna till detta barn har det aldrig funnits någon tvekan i valet av skolform. De tror att det till stor del beror på att deras barn verkligen gillar att lära sig saker och fungerar bra tillsammans med andra barn.

Barn fött 2001-2005

Det här barnet går i vanlig grundskola. Föräldrarna hade möjlighet att välja och valde då den vanliga grundskolan. Barnet är inskrivet i särskola för närvarande på grund av tilldelningen av resurs till barnet. Föräldrarna ville att barnet skulle inkluderas i grundskolan därför att de anser att barnet utvecklas bättre i en inkluderad miljö i grundskolan än vad det skulle ha gjort i särskolan. Föräldrarna anser inte heller att alla så kallade ”udda” barn ska samlas på ett ställe i särskolan.

Föräldrarna ser positivt på sitt val av skolform men önskar att skolan hade bättre inblick i vad inkludering är och att de är mer förberedda för att ta emot barn som har en utvecklingsstörning, vad det innebär för barnet och dess inläring. Föräldrarna anser att skolan över lag har dålig kunskap om inläringen för denna grupp med barn och ungdomar.

Svar från föräldrar vars barn går i särskola

Barn fött 1985-1990

Det här barnet har gått i träningsskola. Barnets föräldrar hade inte möjlighet att själva välja skolförform utan det blev bestämt över föräldrarnas huvud att barnet inte ens fick gå i "vanlig" särskola utan just i träningsskola. Varför det blev så fick föräldrarna aldrig veta. Barnet kunde alla bokstäverna i alfabetet redan när barnet var fem år men efter ett test som barnet fick genomgå ansågs det inte möjligt för barnet att gå i den vanliga grundskolan. Föräldern är dock övertygad om att barnet hade klarat att gå i en "vanlig" klass i grundskolan med hjälp av en assistent, kanske inte i högstadiet, men definitivt i lågstadiet och säkert även i mellanstadiet. Föräldern anser att barnet inte ens fick den chans barnet så väl förtjänade.

Den sista frågan i enkäten handlar om vi hade missat något som föräldrarna ansåg ha betydelse och ville tillägga. Där har föräldern svarat att nu i efterhand kan den anse att personalen inte hade den kompetens och rätta utbildning som krävdes för att arbeta med barn i behov av speciellt stöd. Allting handlade om lek anser föräldern. Det skulle lekas fram och det ansåg inte föräldrarna var den rätta vägen att gå. Barnet fick heller ingen läxa som det äldre syskonet fick, vilket i det här fallet var väldigt viktigt eftersom barnet ville göra som det äldre syskonet. I det första året i träningsskolan fick barnet inte heller en endaste bok att arbeta i, vilket föräldrarna inte samtyckte med.

Barn fött 1991-1995

Barnet gick i särskola för att det inte fanns något annat alternativ för föräldrarna att välja mellan. Föräldrarna anser att barnets hela skoltid var rent ut sagt usel. De fick dåligt bemötande i särskolan, personalen hade inte den kompetens de skulle ha haft och så vidare.

Kortfattad sammanställning av föräldrarnas svar

Sammanställningen inleds för varje skolform med en mindmap (tankekarta) för att ge en snabb inblick i föräldrarnas svar, därefter följer en kortfattad förklaring.

Tre föräldrar som har barn i grundskola

Figur 2: Sammanfattning grundskola

Det var tre föräldrar som uppgav att deras barn gick i grundskola och barnen är födda mellan 2001 och 2005. Föräldrarna har svarat att de själva tagit beslutet om vilken skolform barnen skulle gå i. Två av föräldrarna skriver att deras barn är inskriven i särskolan, varav den ena anger rätten till resurser som orsak till inskrivningen i särskolan. Den tredje föräldern har svarat att de ville prova integration så långt som möjligt. Som vi uppfattat föräldrarna anser de att grundskolan ger bättre utvecklingsmöjligheter för barnen. En av föräldrarna pekar på vikten av att barnet omges av barn som ligger före i utvecklingen istället för att tillbringa sin skoltid med barn som ligger på samma utvecklingsnivå eller lägre.

En förälder anser att det är fel att samla alla "udda" barn i särskolan. En annan förälder problematiserar Salamancadeklarationens "en skola för alla" och anser att det inte fungerar som det är tänkt.

De tre föräldrarna använder olika begrepp för sina barns skolgång. Två av dem använder inkludering och en integration.

Två föräldrar som har/har haft barn i särskola

Figur 3: Sammanfattning särskola

De två föräldrar som svarade att deras barn gått i särskola hade båda barn som var födda mellan 1985 och 1995 och hade ingen möjlighet att påverka valet av skolform. Båda föräldrarna pekar på brist på kompetens hos personalen och är missnöjda med barnens skoltid. Ett av barnen var placerad i träningskola och den föräldern tyckte det var för mycket lek och att barnet inte gavs en chans att nå de mål som det hade kapacitet för.

7. Analys

I detta kapitel kommer vi att analysera vårt resultat och se om vi har fått svar på vår frågeställning. Vidare kommer vårt resultat att jämföras med den bakgrund och den forskning vi har tagit upp. Analysen redovisas utifrån vår frågeställning som är:

- Vilken möjlighet att välja skolform för sina barn upplever de föräldrar som svarat på enkäten att de har?
- Hur ser de föräldrar som svarat på enkäten på sina barns skolplacering?
- Om de föräldrar som svarat på enkäten hade möjlighet att välja, vad avgjorde deras val?
- Har barnens födelseår någon påverkan för hur föräldrarna har svarat?

Föräldrarnas möjlighet till val av skolform

Möjligheten till val av skolform har varierat bland våra svar, tre hade haft möjlighet att välja och de andra två hade inte haft det. De föräldrar vars barn var födda 2001-2005 har varit aktiva i valet av sina barns skolform, vilket var väntat utifrån då/nu gällande lagar (SFS 1995:1249/SFS 2010:800). För den förälder vars barn är fött före 1990 fanns enligt då gällande skollag (SFS 1985:1100) inte möjligheten att välja. För det barn som är fött mellan 1990 och 1995 har föräldern svarat att det inte fanns något annat alternativ än särskola och att de inte gavs möjlighet att välja. Detta svar har gjort oss fundersamma eftersom det enligt lagen SFS 1995:1249 *Lag om försöksverksamhet med ökat föräldrainsflytande över utvecklingsstörda barns skolgång* som gällde från 1 januari 1996 (Skolverket, 2002) borde ha varit en rättighet för dessa föräldrar att välja skolform, genom att säga nej till en placering inom särskolan och få barnet placerat i grundskolan (SFS 1995:1249). Men som vi skrivit tidigare fanns en tveksamhet hur lagen skulle fungera i praktiken (Skolverket, 2002) och detta svar är för oss ett tecken på att lagen inte fungerat som det var tänkt eftersom ett barn fött mellan 1990 till 1995 tidigast började skolan 1997. Samtidigt är svaret från föräldern fåordigt och det framgår inte varför särskola var det enda alternativet.

Föräldrarnas syn på barnens skolplacering

Det vi funnit mest anmärkningsvärt är att tre föräldrar av fem anser att skolan inte har tillräcklig kompetens, varav en anser att grundskolan har för dålig inblick i vad inkludering innebär och att lärarna inte har kunskap om inlärning hos barn som har en utvecklingsstörning. En av dessa föräldrar har haft sitt barn i särskolan, en förälder har haft barn i tränings-särskolan och en förälder har barn som är integrerad i grundskolan (föräldrarnas val av begrepp är inkluderad). I Svenska Downföreningens enkät 2010 (Svenska Downföreningen, 2010) finns en fråga som lyder: ”13 Är ni nöjda med den kompetens som finns runt ert barn i skolan?” Svaret på denna fråga redovisas i enkätredovisningen genom ett stapeldiagram som vi har tolkat till procentsatserna här nedanför. I svaret fanns även skolformen grundskola, men eftersom vi inte har någon förälder som uppgett att deras barn enbart går i grundskola har vi valt att inte redovisa den delen. Utöver ja och nej fanns svarsalternativet både och, vilket resterande har svarat.

Tabell 4: Tolkning av svar från Svenska Downföreningens skolenkät 2010

Skolform	Ja	Nej
Föräldrar till barn integrerad i grundskolan	Ca 40 %	Drygt 5 %
Föräldrar till barn inskrivna i grundsärskolan	Ca 65 %	Nästan 5 %
Föräldrar till barn inskrivna i träningssskolan	Drygt 40 %	Nästan 20 %

Om vi räknar ihop våra enkätsvar, oavsett skolform, är tre av fem missnöjda med skolans kompetens, men en av dem kan vi tänka oss skulle ha svarat både och om den föräldern skulle ha svarat på Svenska Downföreningens enkät. Detta då denna förälder som har sitt barn integrerat i grundskolan uttryckligen önskar mer kompetens om inkludering och inläring. Som vi tolkar det är dessa två områden bara en liten bit av den kompetens som finns i skolan. Jämfört med Svenska Downföreningens enkät ger våra svar en högre grad av missnöje med kompetensen, men utifrån våra få svar är det omöjligt att räkna ut en procentsats eftersom det blir missvisande med så få svaranden. När det gäller Svenska Downföreningens redovisning av frågan kan vi även där se en risk i att använda procentsatserna annat än som en redogörelse för hur många som valt respektive svarsalternativ eftersom det bara var 81 svar som användes i undersökningen. Även Dolva (2009) anser att det krävs mer kunskap inom skolan, men talar då mer om kunskapen om samspel mellan eleverna.

De två föräldrar som vi tolkat som mest missnöjda med sina barns skolsituation har haft barnen i särskolan och en av dem var dessutom inskriven i träningssskolan. Jämfört med Svenska Downföreningens enkät 2010 (Svenska downföreningen, 2010) är de föräldrar som har barn som läser enligt träningssskolans kursplan överlag minst nöjda med barnens skolgång, vilket överensstämmer med det svar som vi fått från den förälder som haft sitt barn inom träningssskolan.

När det gäller själva skolarbetet är det två föräldrar som har kritik mot särskolans kursplan och undervisning. En av föräldrarna har barn som är integrerat i grundskolan och anser att det läggs för lite tid på kärnämnen. Detta motiveras utifrån att barn som har en utvecklingsstörning behöver längre tid för att lära, vilket även Wallin och Holmbom (2010) påpekar. Den andra föräldern hade sitt barn inskrivet i träningssskolan och tyckte att det var för mycket lek. Enligt den nu rådande skollagen (SFS 2010:800) innebär en placering inom träningssskolan att barnet läser utifrån fem ämnesområden (estetisk verksamhet, kommunikation, motorik, vardagsaktiviteter och verklighetsuppfattning, kapitel 11, 6§). Vår uppfattning av dessa ämnesområden är att de inte har något att göra med vad som i samhället ses som vanligt skolarbete, men att det finns mycket att lära i alla fall inom dem. Utifrån tidigare erfarenheter har vi konstaterat att forskningen (se t.ex. Izumi-Taylor, Samuelsson & Rogers, 2010 och Pramling Samuelsson & Asplund Carlsson, 2008) anser att leken är enormt viktig, men att många föräldrar ofta använder uttrycket ”bara lekt”. Däremot kan vi förstå att en förälder som anser att det egna barnet har möjlighet att lära mer än vad skolan anser hellre sett att barnet fått mer undervisning än det som föräldern kallar för lek.

En förälder till ett barn som är integrerat i grundskolan uppger att hans/hennes barn är i klassrummet med sina klasskamrater så gott som hela tiden. Enda gången barnet inte är med sina klasskamrater är när det får språkträning enligt Karlstadmodellen. Detta är en total motsats jämfört med Dolvas (2009) beskrivning av inkludering i Norge där barnen som har Downs syndrom samlas i egna klasser eller små grupper inom grundskolan.

Användningen av begreppen inkludering och integration varierar mellan föräldrarna och Nilholm (2006) påpekar att även forskarna är oense om vilket begrepp som ska användas, men förordar själv begreppet inkludering. Detta i sin tur krockar med skollagens begrepp integrerad elev (SFS 2010:800), som vi ser det. Om forskare och de som är ansvarig för skolans styrdokument inte är överens om vilket begrepp som ska användas, hur ska då föräldrarna kunna vara samstämmig i sitt val av begrepp?

Den förälder som hade det mest beskrivande svaret problematiserade uttrycket en skola för alla och gav alternativ som han/hon ansåg var nödvändiga för att inkluderingen skulle fungera. Det viktigaste enligt denna förälder var att ha en rektor som förstår att det krävs

pengar och resurser och att personalen är intresserad och engagerad. Som orsak till att deras inkludering fungerat så bra tar föräldern upp att de har en kompetent specialpedagog och att de har en resursperson som är engagerad och ambitiös. Denna förälder tar också upp orsaker till att inkludering inte fungerar, personal som inte vet hur de ska bemöta barnen eller att de tycker det krävs för mycket arbete med att ha barn som har en utvecklingsstörning i grundskolan. Om vi ser tillbaka på den forskning vi presenterat tidigare kan vi se att denna förälders åsikter till stor del överensstämmer med aktuell forskning. Kortfattat kan vi konstatera att Fox m.fl. (2004) fick fram i sin undersökning att assistenten var den viktigaste faktorn för fungerande inkludering enligt föräldrarna. Andra viktiga faktorer som Fox m.fl. och övriga forskare vi refererat till (Dolva m.fl., 2011, Doukeridou m.fl., 2011, Hwang & Evans, 2011, Johnson, 2006 och MacLean, 2008) tar upp för en fungerande inkludering är bland annat lärarens roll och ansvar, samarbete, anpassning av undervisning, stöd för lärare och elever och att man har rätt att accepteras för den man är.

Faktorer som avgjorde föräldrarnas val av skolform

Bland de tre föräldrar som hade haft möjlighet att välja skolform för sina barn svarade en att barnet var inskrivet i särskolan för att få tillgång till resurser och inkluderad i grundskolan för att få bättre utvecklingsmöjligheter. Samma förälder är också emot att samla ”udda” barn i en skola. En annan svarade att de ville prova integration så långt som möjligt eftersom barnet tyckte om att lära sig saker och fungerade bra tillsammans med andra barn. Den tredje, vars barn läser efter särskolans kursplan och grundskolans timplan, svarade att de ville att barnet skulle få draghjälp av kompisar som låg före i utveckling och att det var viktigt för barnet att få lära sig samhällets sociala koder. Samma förälder tog även upp den långa restiden som en placering i särskolan skulle innebära.

Som vi tolkar det är minst två, troligen alla tre, av de här barnen integrerade elever som det heter enligt skollagen (SFS 2010:800, kapitel 7, 9§). Detta innebär att barnen är inskrivna i särskolan, men spenderar sin skoltid i grundskolan.

De svar som dessa föräldrar har lämnat överensstämmer med det Skolverket (2002, s.7) skriver om vanliga argument för integrering av särskoleelever i grundskolan. Eftersom vi inte frågade i enkäten efter var föräldrarna bodde kan vi inte avgöra om de föräldrar som svarat har valt utifrån det som anses typiskt för landsbygd respektive stad, praktiska skäl för landsbygd och ideologiska skäl för stad (Skolverket, 2002, s. 7). Men en av föräldrarna nämner både praktiska skäl och ideologiska och vad det beror på har vi inget riktigt svar på. En spekulation från vår sida är att det kan finnas andra faktorer som spelar in, till exempel utbildningsnivån hos föräldrarna. I övrigt har två av de fyra vanligaste argumenten för integrering enligt Skolverket (2002, s. 7) återfunnits i föräldrarnas skäl till varför de har valt den skolform de har, restiden till och från skolan och att barnen ska få hjälp i sin utveckling genom att vara tillsammans med grundskoleelever.

Barnens födelseår

Utifrån de svar vi fick kan vi se en tydlig skillnad mellan föräldrarnas erfarenheter beroende på om deras barn var födda 1985 till 1995 eller 2001 till 2005. De föräldrar vars barn var födda 1985-1995 var missnöjda med barnens placering i särskolan och hade inte haft möjlighet att påverka valet. De föräldrar vars barn var födda 2001 till 2005 däremot är nöjda med barnens skolsituation och har själva gjort valet av skolform. När det gäller möjligheten att välja är det självklart att barnens ålder spelar in eftersom lagarna har ändrats. När det gäller om föräldrarna är nöjda eller missnöjda med barnens skolform anser vi att det inte direkt har med barnens ålder att göra, däremot kan det indirekt påverkas av att föräldrarna inte haft möjlighet att påverka skolplaceringen och därmed känt sig överkörda.

8. Diskussion

Kapitlet inleds med en diskussion om hur våra metoder har fungerat och om vi kunnat göra på något annat sätt. Efter det följer en kort diskussion om de resultat vi kommit fram till. Avslutningsvis diskuterar vi hur en eventuellt fortsatt forskning inom ämnet skulle kunna se ut.

Metoddiskussion

När vi ser tillbaka på vårt arbete med insamling av data från föräldrarna till det här examensarbetet känns det som om det mest har blivit en massa fel. Vi började med att inte sätta in ett sista svarsdatum när vi lämnade ut enkäten första gången. Som tur var fick vi hjälp av kontakten i Svenska Downföreningen som skickade ut ännu ett mail och berättade för föräldrarna när vi ville ha in svaren.

Det största misstaget vi gjorde var att lämna ut för få enkäter från början. Nu i efterhand kan vi se att vi skulle ha kontaktat flera lokala nätverk inom Svenska Downföreningen direkt när vi började med examensarbetet. När vi nu fick söka nya kontakter mitt i arbetet blev det lite stressigt.

Vi har provat vår enkät tidigare och tyckte då att den fungerade bra, men det visade sig att den inte var perfekt. Det visade sig att även om vi lämnat gott om plats att skriva på så var vissa föräldrar väldigt fåordiga. Om vi fått in flera enkätsvar hade detta inte spelat någon roll, men då vi bara fick fem svar blev underlaget för litet. Här ser vi en tydlig koppling till det Bjørndal (2005) såg som negativt med enkät som vi tog upp i vår argumentation om varför vi valde enkät som insamlingsmetod. Det var svårt att få information som gick på djupet och vissa svar hade vi gärna diskuterat vidare med föräldrarna för att få veta mer, vilket inte är möjligt med en anonym enkät.

En kontakt i Svenska Downföreningen tyckte att det var svårt att svara på vilken skolform de valt för sitt barn eftersom det bara fanns grundskola och särskola att välja på. Utifrån denna kommentar har vi insett att det skulle ha funnits ett tredje alternativ, integrerad elev som det står i skollagen (SFS 2010:800, kapitel 7, 9§).

Vi hade en väldigt låg svarsfrekvens på vår enkät, 5 stycken av 32. Enligt våra kontakter inom Svenska Downföreningen var det flera familjer i de grupper som de vidarebefordrade enkäten till som hade barn som inte börjat skolan ännu. Utifrån dessa kommentarer har vi dragit slutsatsen att det är en stor orsak till vår låga svarsfrekvens. En lösning på detta problem hade varit att från början skapat frågor som gått att besvara även om barnet ännu inte hade nått skolålder. Detta skulle ha inneburit att den andra frågan i enkäten skulle ha haft fyra alternativ, grundskola, särskola, integrerad elev och förskola. För de föräldrar som då valt förskola skulle det ha funnits följdfrågor som eventuellt varit formulerad: Om ditt barn inte har börjat skolan än, har ni bestämt vilken skolform ni ska välja? Vad har varit avgörande för ert val?

I övrigt när det gäller val av enkät som insamlingsmetod har vi funderat över om det kanske hade varit lättare att få föräldrarna att ställa upp på en intervju, men vi är tveksamma. Dels hade det inneburit att vi hade varit tvungna att resa runt till föräldrar, men även att föräldrarna varit tvungna att boka en tid med oss. Genom att vi skickade ut en enkät kunde föräldrarna svara när de hade tid.

Sökningarna efter aktuell forskning gick bra. Vi var inställda på att det skulle bli svårt att hitta relevant forskning eftersom vi hade svårt att hitta artiklar när vi skrev uppsats inom samma ämne i en tidigare kurs⁶. Det visade sig att vi troligen var för kritiska vid det tillfället för nu hittade vi många intressanta artiklar, det enda som var svårt var att begränsa sig och inse att vi inte behövde söka mera.

När det gäller själva skrivandet har vi kommit fram till att det bästa resultatet har vi fått när vi suttit tillsammans och diskuterat oss fram till det vi tyckt varit de bästa formuleringarna. Genom att använda detta sätt att skriva på har vi tagit texten ett steg längre än vad vi hade gjort om vi suttit själva och skrivit.

I det färdiga arbetet kan vi tycka att det blivit en obalans då bakgrundsdelen är mer omfattande än resultatdelen. Vi ville från början ge en bred bakgrund för att leda in läsaren i ämnet och när vi sedan insåg att vi inte skulle få tillräckligt med svar för att ge en bred resultatdel ville vi inte ta bort något från bakgrunden.

Resultatdiskussion

Den här resultatdiskussionen blir kortfattad eftersom vi anser att en hel del av den finns under analysen.

Det resultat vi har fått genom vår enkätundersökning beskriver hur fem föräldrar ser på sina barns skolsituation och hur de föräldrar som hade möjlighet att välja skolform har resonerat när de har gjort sitt val. Eftersom vårt underlag kommer från enbart fem föräldrar anser vi att det inte kan dras några generella slutsatser för hur andra föräldrar i samma situation resonerar. Visserligen täckte våra fem svar upp både grundskola och särskola under ett längre tidsperspektiv, men sett ur ett helhetsperspektiv utgör de fem svaren en allt för begränsad empiri.

Vårt syfte med det här arbetet var att få en inblick i hur föräldrar till barn som har Downs syndrom ser på sina barns skolsituation. Hur vida vi har uppfyllt syftet eller inte är en definitionsfråga. Visst har vi fått en inblick i hur några få föräldrar ser på sina barns skolgång, men vi hade hoppats på mycket mera. För att till fullo uppfylla vårt syfte hade vi gärna sett att vi hade fått flera svar och att de var mer detaljrika. Vi kan konstatera att vår frågesällning har blivit besvarad, men som vi ser det med minsta möjliga marginal.

I vår inledning till denna uppsats skrev vi om att vi hoppades att vi i framtiden skulle få vara en del av många fina ”spindelnät”, vilket vi tror att vi kommer att få vara eftersom vi båda inser vikten av att samarbeta med föräldrarna. Vår förhoppning var att vi genom detta arbete skulle få en större insikt i det sätt föräldrar till barn som har Downs syndrom resonerar runt barnens skolgång och skolformsval för att i framtiden vara ett stöd för föräldrar som står inför valet mellan grundsärskola och grundskola. Som vi ser det har vi kommit en bit på väg tack vare den litteratur vi läst och de svar som vi har fått från föräldrarna. Samtidigt är vi tveksamma till om föräldrar i framtiden behöver göra detta val. Med tanke på Salamancadeklarationen (Svenska Unescorådet, 2006) och att det förespråkas en skola för alla borde föräldrarna inte behöva välja skolform då alla barn ska gå tillsammans. Att ha en skola för alla innebär som vi ser det att inget barn behöver särskiljas från andra barn och att alla har samma värde. Men är detta möjligt? I dagens samhälle ser vi tydligt att människor behandlas olika och att de värderas med utgångspunkt från vad som ses som normalt. Begreppet normalt varierar utifrån vilken situation man befinner sig i enligt Brodin & Lindstrand (2007), vilket vi håller med om utifrån vad vi själva har sett i samhället. Om samhället bedömer människor

---

⁶ Pedagogik med inriktning specialpedagogik som specialisering inom läraryrket A 30 hp

efter om de är normala eller onormala, blir det lika i skolan eller finns det möjlighet att det blir annorlunda? Som vi ser det är risken stor att skolan är en avbild av samhället, men samtidigt känns det som om man måste börja någonstans för att få till en förändring. Genom att i skola och förskola arbeta på ett sätt som Salamancadeklarationen eftersträvar tror vi att det finns en möjlighet att ändra på dagens samhälle. Att få vara delaktig i ett arbete som strävar mot att alla människor ses som normala och värdefulla känns som en enorm utmaning, men väldigt givande.

När vi funderade över vårt resultat i en vidare bemärkelse kom vi bland annat in på föräldrarnas ålder och om det var möjligt att den hade påverkan på deras sätt att se på barnens skolgång. Är det möjligt att föräldrar har olika synsätt på skolgången för sina barn på grund av att de jämför med sin egen skolgång? Att skolan har sett olika ut under årens lopp visar de tre skollagarna (SFS 1962:319, SFS 1985:1100 och SFS 2010:800) och våra nedslag i den svenska skolans historia. Då föräldrar har olika erfarenheter anser vi att de har stor påverkan på deras syn när det gäller skola och skolarbete. Utifrån den undersökning vi nu har gjort är det tyvärr inte möjligt att se skillnader av den typen eftersom vi inte hade frågor i enkäten som riktade sig mot föräldrarnas ålder och den egna skolgången.

Hur vi skulle vilja gå vidare

Vi har funderat över vad vi skulle vilja forska vidare i om det någon gång skulle bli aktuellt och insett att det finns en mängd intressanta alternativ. Det vi fastnat för är att fortsätta med att undersöka hur föräldrar resonerar i olika frågor och om integrerade elever, som enligt skollagen är särskoleelever som går i grundskola eller tvärtom (SFS 2010:800).

Helt klart skulle det vara intressant att gräva lite djupare i det ämne som vårt examensarbete handlat om eftersom vi bara lyckades få svar från fem föräldrar, men vi har även hittat några sidospår. Det första är att se på integrerade elever från ett annat föräldraperspektiv, nämligen de föräldrar som muttrar och gnäller om att barn som har en utvecklingsstörning inte har något i grundskolan att göra och att de har det bättre i särskolan. Bland dessa föräldrar finns de som tycker att dessa barn dessutom tar en massa tid från de andra barnen. Hur resonerar dessa föräldrar och är de insatta i situationen? Vet de hur det fungerar i skolan eller är det tecken på rädsla för det som de saknar kunskap om? Det kanske är samma reaktion som en av föräldrarna berättade om i vår enkät där läraren inte axlade rollen som barnets lärare utan lämnade över allt ansvar på assistenten. En annan intressant vinkel vore att se utifrån pedagogernas perspektiv. Det ultimata som vi ser det vore att få göra en studie på ett fåtal barn och se hur olika inblandade personer ser på barnens skolsituation, bara för att se om alla ser likadant på situationen eller om de tycker olika. I en sådan studie skulle barnet, barnets klasskamrater, barnets föräldrar, klasskamraternas föräldrar, lärare, assistenter och kanske några fler vara med. Däremot ser vi stora etiska hinder för detta då vi anser att barnen själva inte är mogna att ta ett beslut om de vill vara med eller inte då de inte kan sätta sig in i vad studien innebär. Ett annat hinder är att se till att de som är delaktiga är anonyma, vilket kan vara svårt när många personer är inblandade och dessutom befinner sig inom en liten krets.

Vi vill avsluta vårt arbete med ett citat från FUB:s hemsida då vi tycker det är viktigt att se personen i första hand och inte en eventuell diagnos.

Det är viktigt att komma ihåg att varje person är unik och har sin personlighet.

(FUB, i.d. c)

Referenser

- Annerén, G., Johansson, I., Kristiansson, I-L. & Lööv, L. (1996). *Downs syndrom En bok för föräldrar och personal*. Stockholm: Liber
- Backman, J. (1998). *Rapporter och uppsatser*. Lund: Studentlitteratur
- Bjørndal, Cato R. P. (2005). *Det värderande ögat*. Stockholm: Liber
- Brodin, J., & Lindstrand, P. (2007). Perspectives of a School for All. [Elektronisk version] *International Journal of Inclusive Education*, 11(2), 133-145.
- Doulkeridou, A., Evaggelinou, C., Mouratidou, K., Koidou, E., Panagiotou, A., & Kudlacek, M. (2011). Attitudes of Greek Physical Education Teachers towards Inclusion of Students with Disabilities in Physical Education Classes. [Elektronisk version] *International Journal of Special Education*, 26(1), 1-11.
- Dolva, A-S. (2009). *Children with Down syndrome in mainstream schools – conditions influencing participation*. [Elektronisk version] Stockholm: Karolinska institutet
- Dolva, A-S., Hemmingsson, H., Gustavsson, A., & Borell, L. (2010). Children with Down Syndrome in Mainstream Schools: Peer Interaction in Activities. [Elektronisk version] *European Journal of Special Needs Education*, 25(3), 283-294.
- Dolva, A-S., Gustavsson, A., Borell, L., & Hemmingsson, H. (2011). Facilitating Peer Interaction--Support to Children with Down Syndrome in Mainstream Schools. [Elektronisk version] *European Journal of Special Needs Education*, 26(2), 201-213.
- Egelund, N., Haug, P. & Persson, B. (2006). *Inkluderande pedagogik i ett skandinaviskt perspektiv*. (första upplagan). Stockholm: Liber
- Florin, C. (i.d.). *Från folkskola till grundskola 1842-1962*. Hämtat 24 augusti, 2011, från Lärarnas historia: http://www.lararnashistoria.se/article/folkskolans_historia
- Fox, S., Farrell, P., & Davis, P. (2004). Factors Associated with the Effective Inclusion of Primary-Aged Pupils with Down's Syndrome. [Elektronisk version] *British Journal of Special Education*, 31(4), 184-190.
- FUB. (i.d. a). *Fakta om Downs syndrom*. Hämtat 16 september, 2011, från FUB: <http://www.fub.se/fakta/downssyndrom/>
- FUB. (i.d. b). *Halls kriterier*. Hämtat 23 augusti, 2011, från FUB: <http://www.fub.se/fakta/hallskriterier/>
- FUB. (i.d. c). *Om utvecklingsstörning*. Hämtat 8 september, 2011, från FUB: <http://www.fub.se/fakta/>
- Gannon, S., & McGilloway, S. (2009). Children's Attitudes toward Their Peers with Down Syndrome in Schools in Rural Ireland: An Exploratory Study. [Elektronisk version] *European Journal of Special Needs Education*, 24(4), 455-463.
- Hjerm, M. & Lindgren, S. (2010). *Introduktion till samhällsvetenskaplig analys*. Malmö: Gleerups

- Hwang, Y., & Evans, D. (2011). Attitudes towards Inclusion: Gaps between Belief and Practice. [Elektronisk version] *International Journal of Special Education*, 26(1), 136-146.
- Izumi-Taylor, S., Samuelsson, I., & Rogers, C. (2010). Perspectives of Play in Three Nations: A Comparative Study in Japan, the United States, and Sweden. [Elektronisk version] *Early Childhood Research & Practice*, 12(1).
- Juul, J. & Jensen, H. (2003). *Relationskompetens i pedagogernas värld*. Stockholm: Liber
- Johnson, D. (2006). Listening to the Views of Those Involved in the Inclusion of Pupils with Down's Syndrome into Mainstream Schools. [Elektronisk version] *Support for Learning*, 21(1), 24-29.
- Lirén, G. (1986). En skola för hela folket. I *Facklärarna i skolan och arbetsmarknadens perspektiv: en kamp för jämlika villkor Del 1800-1950*. [Elektronisk version] Svenska Fackläraresförbundet (SFL)
- Lexikon 2000*. (1999) Band 24. Höganäs: Bra Böcker AB
- Lärarnas Historia. (i.d.). *Grundskolans lärare - till nu från då*. Hämtat 24 augusti, 2011, från Lärarnas Historia: http://www.lararnashistoria.se/theme/grundskolans_larare_tidslinje
- MacLean, J. (2008). The Art of Inclusion. [Elektronisk version] *Canadian Review of Art Education: Research and Issues*, 3575-98.
- Nilholm, C. (2006). Inkludering av elever "i behov av särskilt stöd" - Vad betyder det och vad vet vi? [Elektronisk version] *Forskning i fokus nr 28*. Myndigheten för skolutveckling.
- Proposition 1998/99:105 *Elever med funktionshinder ansvar för utbildning och stöd*. Stockholm: Sveriges Riksdag
- Trost, J. (2007) *Enkätboken*. Lund: Studentlitteratur
- Samuelsson, I., & Carlsson, M. (2008). The Playing Learning Child: Towards a Pedagogy of Early Childhood. [Elektronisk version] *Scandinavian Journal of Educational Research*, 52(6), 623-641.
- SFS 1962:319 *Skollag*. I Sveriges Riksdag. (1962). *1962 års skollag, skolstadga och läroplan för grundskolan*. Stockholm: P. A. Norstedt & Söner
- SFS 1985:1100 *Skollag*. I *Lärarens handbok*. (2008). (upplaga 7:1) Stockholm: Studentlitteratur
- SFS 1995:1249 *Lag om försöksverksamhet med ökat föräldrainflytande över utvecklingsstörda barns skolgång* (t.o.m. SFS 2009:1530). Stockholm: Utbildningsdepartementet
- SFS 2009:400 *Offentlighets- och sekretesslag*. (ändrad t.o.m. SFS 2011:1036). Stockholm: Justitiedepartementet L6
- SFS 2009:1530 *Lag om fortsatt giltighet av lagen (1995:1249) om försöksverksamhet med ökat föräldrainflytande över utvecklingsstörda barns skolgång*. Stockholm: Utbildningsdepartementet
- SFS 2010:800. *Skollag*. Stockholm: Utbildningsdepartementet

Skolverket. (2002). *I särskola eller i grundskola?* (Rapport nr 216). [Elektronisk version] Stockholm: Liber

Skolverket. (senast granskad 2011-03-29). *Efterfrågade mått*. Hämtat 20 september, 2011, från Skolverket: http://www.skolverket.se/statistik_och_analys/2.1862/2.4396/efterfragade-matt-1.127288

Skolverket. (senast granskad 2010-10-13). *Viktiga förändringar*. Hämtat 6 september, 2011, från Skolverket: http://www.skolverket.se/lagar_och_regler/2.3351/2.2253

Skolverket. (senast granskad 2011-06-23). *Vad styr verksamheten?* Hämtat 7 september, 2011, från Skolverket: http://www.skolverket.se/forskola_och_skola/Grundskoleutbildning/2.979/vad-styr-verksamheten-1.4291

Språkrådet. (2008). *Svenska skrivregler*. (Tredje utgåvan, första tryckningen). Stockholm: Liber

Svenska akademien. (i.d.). *Svenska Akademiens ordlista över svenska språket*. Hämtat 9 september, 2011, från Svenska akademien: http://www.svenskaakademien.se/svenska_sprak/svenska_akademiens_ordlista/saol_pa_natet/ordlista

Svenska Downföreningen. (i.d. a). *Om Downs syndrom*. Hämtat 23 augusti, 2011, från Svenska Downföreningen: <http://www.svenskadownföreningen.se/om-downs-syndrom>

Svenska Downföreningen. (i.d. b). *Skolenkäten*. Hämtat 12 september, 2011, från Svenska downföreningen: <http://www.svenskadownföreningen.se/om-downs-syndrom/utbildning/skola/skolenkaten>

Svenska Downföreningen. (2010). *Svenska Downföreningens Skolenkät 2010*. Hämtad 4 januari, 2010, från Svenska Downföreningen: <http://www.svenskadownföreningen.se/wp-content/uploads/2010/01/Sv-Down-Skolenkat-2010.pdf>

Svenska Uneskorådet. (2006). *Salamanca deklARATIONEN och Salamanca +10*. (Svenska Uneskorådets skriftserie 2/2006) [Elektronisk version]

Vetenskapsrådet. (2011) *God forskningssed*. (Vetenskapsrådets rapportserie 1:2011). [Elektronisk version] Stockholm: Vetenskapsrådet

Wallin, M. & Holmbom, A. (senast ändrad 2010-06-14). *Utvecklingsstörning*. Hämtat 15 september, 2011, från 1177 Landstinget Gävleborg: <http://www.1177.se/Gavleborg/Fakta-och-rad/Sjukdomar/Utvecklingsstorning/>

Wästerfors, D. (2002-03-18). *Skolstart – den svenska folkskolans historia*. Hämtat 24 augusti, 2011, från Populär Historia: <http://www.popularhistoria.se/artiklar/skolstart-%E2%80%93-den-svenska-folkskolans-historia/>

Hemsidor

1177 Landstinget Gävleborg (i.d.). www.1177.se/Gavleborg/

DIVA (i.d.). <http://hig.diva-portal.org/smash/searchadthe.jsf>).

Skolporten (i.d.). <http://www.skolporten.com/>

Skolverket (i.d.). <http://www.skolverket.se/>

Specialpedagogiska skolmyndigheten (i.d.). <http://www.spsm.se/>

Bilagor

Bilaga 1: Halls kriterier

Listan nedan är från FUB:s hemsida och siffran inom parentes visar hur vanlig kriteriet är hos personer med Downs syndrom.

1. För tidigt född och/eller underviktig.
2. Muskelslapphet (hypotoni). (80%)
3. Dåligt utvecklad Mororeflex. (Reflexen kan utlösas genom att man släpper barnets huvud bakåt. Barnet slår då ut med armarna och gör sedan en omklamringsrörelse). (85%)
4. Överrörliga leder. (80%)
5. Platt ansikte. (90%)
6. Platt bakhuvud.
7. Rikligt med nackskinn. (80%)
8. Veck i inre ögonvrån (epikantusveck).
9. Snedställda ögonspringor.
10. Små, vita prickar på regnbågshinnan (Bruschfields prickar).
11. Lågt sittande ytteröron med få veck.
12. Tungan hålls utanför munnen.
13. Högt gomtak.
14. Snörvlande andning.
15. Korta, breda, mjuka händer med korta, överrörliga fingrar.
16. Fyrfingerfåran sträcker sig över hela handflatan.
17. Kort lillfinger, krökt inåt och med kort mellanben (klinodyktali).
18. Stort avstånd mellan stortån och andra tån ("sandalgap").
19. Avvikande form på höftleden (ses bara på röntgen).
20. Tandavvikelser (när barnet blir äldre).

(FUB, i.d. b)

Bilaga 2: Första brevet till föräldrar

Hej alla föräldrar

Vi heter Anette Svensson och Malin Lindström och läser till förskollärare vid Högskolan i Gävle. Nu har vi kommit så långt i vår utbildning att det snart bara är en termin kvar. Under den terminen ska vi skriva ett examensarbete på 15 hp vilket innebär att vi ska jobba med det arbetet under 10 veckor. Detta arbete kommer att inledas andra veckan i augusti 2011 och då kommer vi att behöva er hjälp. XxxX Xxxxxx har lovat hjälpa oss att få kontakt med er föräldrar och det är vi tacksamma för.

Förra terminen läste vi en specialpedagogikkurs på 30 hp (20 veckor). Som avslutningsuppgift på den kursen skrev vi en uppsats om föräldrar till barn som har Downs syndrom och deras syn på barnens skolgång och val av skolför. När vi sökte information till det arbetet insåg vi att det fanns väldigt lite forskning om hur barn som har Downs syndrom har det i skola och förskola, därför vill vi nu när det är dags att skriva det stora examensarbetet utveckla det tidigare arbetet på något sätt. Troligtvis kommer vi att inrikta oss mot förskolan den här gången eftersom det är där vi kommer att arbeta i framtiden. Eftersom det är ett examensarbete kommer det att publiceras, men vi kommer att vara extremt noga med att ni ska vara anonyma. I det färdiga arbetet kommer det **inte** att finnas uppgifter som gör att ni kan bli identifierade.

Det vi vill be er om är att svara på en enkät, troligtvis i slutet av augusti. Vi har inte bestämt ännu om den kommer att gå ut via mail eller med vanlig post. Utöver enkäten kommer ni även att få ett informationsbrev där vi presenteras oss och vårt arbete lite närmare. Där kommer även att finnas kontaktuppgifter utifall ni har några funderingar.

Tack för att ni tagit er tid att lyssna på/läsa det här brevet. Om ni är intresserade kan ni meddela XxxX. Vi skulle bli väldigt glada om ni vill hjälpa oss.

Anette Svensson och Malin Lindström

Bilaga 3: Informationsbrev och enkät

Hej förälder

I våras tog vi hjälp av Xxxx Xxxxxx för att få kontakt med föräldrar som var intresserad av att hjälpa oss med vårt examensarbete. Du är kanske en av de föräldrarna eller också är det här den första informationen som du får. Vi heter Malin Lindström och Anette Svensson och studerar vid högskolan i Gävle (lärarprogrammet med inriktning matematik, naturvetenskap och teknik mot förskola) där vi utbildar oss till förskollärare. Vi är nu inne på vår sista termin och ska skriva vårt examensarbete. Ämnet vi valt att skriva om är barn med Downs syndrom och deras skolgång. Detta område är enormt stort och vi kommer att fokusera på föräldrars syn på hur barnens skolgång är/har varit. Vi har valt detta ämne då vi finner det väldigt intressant, men framförallt för att få en inblick i hur föräldrar tycker och tänker kring sina barns skolgång. Att få ta del av era synpunkter och åsikter ser vi som en viktig del i vår utbildning, eftersom lärare och föräldrar måste samspela för att barnen ska få ut det bästa möjliga av sin tillvaro i skolan. I detta arbete kommer vi ha hjälp av vår handledare Daniel Pettersson som är lektor i pedagogik vid Högskolan i Gävle.

I vårt arbete med denna uppsats vill vi gärna ha din hjälp för att få veta hur du ser på ditt barns skolgång, men det är helt frivilligt att delta. Det du berättar för oss kommer vi sedan att jämföra med litteratur och aktuell forskning. Den färdiga uppsatsen kommer att läsas av lärare och elever på kursen och examinator professor Peter Gill. När uppsatsen är godkänd kommer den att publiceras i Diva (<http://hig.diva-portal.org/smash/searchadthe.jsf>) där den är tillgänglig för allmänheten och ni har möjlighet att läsa den. Enklaste sättet att hitta den färdiga uppsatsen är att söka på våra namn. När uppsatsen är färdigskriven kommer enkäterna och annat material arkiveras på Högskolan i Gävle.

Enkäten som vi har gjort är tänkt att besvaras via mail, men om du hellre vill skriva ut den och fylla i den för hand är det helt ok för oss. Dessvärre får du då själv stå för portot. Om du väljer att svara via mail börjar du med att spara detta dokument på datorn. Därefter följer du de instruktioner som finns i början av enkäten på s. 3.

Om du känner att det här något du vill hjälpa oss med vore vi tacksamma om du svarar på frågorna som följer och vi tackar så mycket för hjälpen. Om du däremot känner att du inte vill delta, tackar vi för att du tog dig tid att läsa denna information.

Ring eller maila oss gärna om det är något som känns oklart!

Vänliga hälsningar

Malin Lindström och Anette Svensson

Kontaktuppgifter

Malin Lindström

XXXXXXXXXXXXXX XX

XXX XX XXXXXX

plu08mlm@student.hig.se

XXXX – XX XX XX, XXX - XXX XX XX

Anette Svensson

XXXXXXXX X

XXX XX XXXXXXXX

ofk08asn@student.hig.se

XXX – XXX XX XX

Handledare

Daniel Pettersson

dalpen@hig.se

070-25 84 619

Information om hur man fyller i enkäten

- Kryssrutorna markeras genom att dubbelklicka på den aktuella rutan. Därefter väljer man ”markerad” och ”ok” i den dialogruta som kommer upp.
- De grå markerade fälten utan kryssruta klickar man på en gång för att skriva den text man vill och utrymmet mellan frågorna anpassar sig efter den mängd text som skrivs.
- Glöm inte att spara det ni skriver. (Kan göras genom att hålla ner ”Ctrl” och ”s” samtidigt)
- Färdig enkät mailas som en bilaga till plu08mlm@student.hig.se eller skickas med vanlig post till:
Anette Svensson
XXXXXXXX X
XXX XX XXXXXXXX

Inledande frågor

1. Vilket år föddes ditt barn?

2. Vilken skolform går/gick ditt barn i? särskola grundskola

3. Hade du som förälder möjlighet att välja om barnet skulle gå i särskola eller grundskola?

Ja. Gå vidare till fråga 4 och hoppa över fråga 5

Nej. Hoppa över fråga 4 och gå vidare till fråga 5

Vet inte

Kommentarer till de tre inledande frågorna:

4. Om du hade möjlighet att välja skolform

a. Hur tänkte du när du gjorde valet mellan särskola och grundskola?

b. Hur ser du på ditt val i efterhand?

5. Om du inte hade möjlighet att välja skolform

Vad tyckte/tycker du om den placering som ditt barn fick?

6. Har vi missat något i våra frågor som du anser är viktigt att berätta om ditt barns skolplacering?

Bilaga 4: Påminnelsebrev till föräldrar

Hej förälder

I mitten på augusti fick du via mail från Xxx Xxxxx ett brev från oss där vi frågade om du kunde tänka dig att svara på en enkät som vi ska använda i vårt examensarbete på lärarutbildningen vid Högskolan i Gävle. Någon dag efter fick ni ett mail från Xxx igen, den här gången om att sista svarsdag var den 2 september. Nu är det snart den 2 september och vi vill påminna om att om du vill vara med i denna undersökning behöver vi ha ditt svar senast i helgen som kommer (3-4 september). Om du redan svarat eller inte vill svara kan du bortse från denna påminnelse.

Vi tackar än en gång för att du har tagit er tid att läsa breven från oss.

Vänliga hälsningar

Malin Lindström och Anette Svensson

Bilaga 5: Ändrat informationsbrev

Hej förälder

Vi heter Malin Lindström och Anette Svensson och studerar vid högskolan i Gävle (lärarprogrammet med inriktning matematik, naturvetenskap och teknik mot förskola) där vi utbildar oss till förskollärare. Vi är nu inne på vår sista termin och ska skriva vårt examensarbete. Ämnet vi valt att skriva om är barn med Downs syndrom och deras skolgång. Detta område är enormt stort och vi kommer att fokusera på föräldrars syn på hur barnens skolgång är/har varit. Vi har valt detta ämne då vi finner det väldigt intressant, men framförallt för att få en inblick i hur föräldrar tycker och tänker kring sina barns skolgång. Att få ta del av era synpunkter och åsikter ser vi som en viktig del i vår utbildning, eftersom lärare och föräldrar måste samspela för att barnen ska få ut det bästa möjliga av sin tillvaro i skolan. I detta arbete kommer vi ha hjälp av vår handledare Daniel Pettersson som är lektor i pedagogik vid Högskolan i Gävle.

I vårt arbete med denna uppsats vill vi gärna ha din hjälp för att få veta hur du ser på ditt barns skolgång, men det är helt frivilligt att delta. Det du berättar för oss kommer vi sedan att jämföra med litteratur och aktuell forskning. Den färdiga uppsatsen kommer att läsas av lärare och elever på kursen och examinator professor Peter Gill. När uppsatsen är godkänd kommer den att publiceras i Diva (<http://hig.diva-portal.org/smash/searchadthe.jsf>) där den är tillgänglig för allmänheten och ni har möjlighet att läsa den. Enklaste sättet att hitta den färdiga uppsatsen är att söka på våra namn. När uppsatsen är färdigskrivna kommer enkäterna och annat material arkiveras på Högskolan i Gävle.

Enkäten som vi har gjort är tänkt att besvaras via mail, men om du hellre vill skriva ut den och fylla i den för hand är det helt ok för oss. Dessvärre får du då själv stå för portot. Om du väljer att svara via mail börjar du med att spara detta dokument på datorn. Därefter följer du de instruktioner som finns i början av enkäten på s. 3.

Om du känner att det här något du vill hjälpa oss med vore vi tacksamma om du svarar på frågorna som följer och skickar dem till oss senast den **11 september**. Vi tackar så mycket för hjälpen. Om du däremot känner att du inte vill delta, tackar vi för att du tog dig tid att läsa denna information.

Ring eller maila oss gärna om det är något som känns oklart!

Vänliga hälsningar

Malin Lindström och Anette Svensson